

Kosovo
Local
Government
Institute

Kosovo Local Government Institute
Kosovar për Qeverisje Lokale
Kosovski Institut za Lokalnu Samoupravu

Besnik TAHIRI

Decentralizacija i reforma lokalne uprave:

Jasne na papiru, pomućene u praksi

Slučaj Kosova

Priština, jun 2010.

**FRIEDRICH
EBERT**
STIFTUNG

Kosovo
Local
Government
Institute

Kosovo Local Government Institute
Instituti Kosovar për Qeverisje Lokale
Kosovski Institut za Lokalnu Samoupravu

**Decentralizacija i reforma lokalne uprave:
Jasne na papiru, pomućene u praksi
Slučaj Kosova**

Studija o izgledima i izazovima decentralizacije u Republici Kosovo dve godine
nakon Ustava

Autor: Besnik Tahiri, izvršni direktor
Kosovski institut za lokalnu samouprave
www.klg-institute.org

Priština, jun 2010.

Ovaj projekat podržan je od strane Fondacije Friedrich Ebert

ZAHVALNICA

Hteo bih da se zahvalim Fondaciji Friedrich Ebert Stiftung (FES) na omogućavanju ove studije i na nastavljanju podržavanja projekata koji pomažu u unapređivanju demokratskih i efikasnih procesa na Kosovu. Posebnu zahvalnost upućujem višem istraživaču, Jetmiru Bakija i Fatmiru Haxholliju na njihovim doprinosima datim ovoj studiji. Takođe, želim da izrazim svoju zahvalnost Virgini Stephens koja je uradila lekturu teksta na engleskom jeziku.

I na kraju, ali ne manje važno, želim da izrazim svoju zahvalnost svim gradonačelnicima, zvaničnicima MLU, zvaničnicima međunarodnih donatorskih organizacija i NVO-ima koje su bile voljne da doprinesu ovoj studiji putem intervjua i u diskusijama sa nama.

Ograničenje odgovornosti

Ovaj izveštaj, ni na koji način, ne predstavlja gledišta Fondacije Friedrich Ebert Stiftung

SKRAĆENICE

AZŠ	Agencija za zaštitu šuma
AKO	Asocijacija kosovskih opština
APK	Agencija za privatizaciju na Kosovu
BDMS	Sistem upravljanja budžetskim podacima
CoE	Savet Evrope
DFID	Odeljenje za međunarodni razvoj
EK	Evropska komisija
EMI	Inicijativa za efektivne opštine
ICO	Međunarodna civilna kancelarija
IPA	finansijska sredstva Instrumenta partnerske pomoći
MRGD	Među-ministarska radna grupa za decentralizaciju
KLGI	Kosovski institut za lokalnu samoupravu
KAI	Kosovska agencija za imovinu
KVM	Verifikaciona misija na Kosovu
ZLF	Zakon o lokalnim finansijama
ZLS	Zakon o lokalnoj samoupravi
ZGO	Zakon o granicama opština
LOGOS	Švajcarska-Podrška lokalnoj upravi i decentralizaciji na Kosovu
MKOS	Ministarstvo kulture, omladine i sporta
MEF	Ministarstvo ekonomije i finansija
MLU	Ministarstvo lokalne uprave
MRSZ	Ministarstvo rada i socijalne zaštite
MoR	Memorandum o razumevanju
OPT	Opštinski pripremni tim
NVO	Nevladina organizacija

OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
SDC	Swiss Development Cooperation
RP IKKD	Radna podgrupa za izgradnju kapaciteta i koordinaciju
RP UNO	Radna podgrupa za uspostavljanje novih opština
RP IK	Radna podgrupa za informativnu kampanju
RP RZ	Radna podgrupa za reformu i zakonodavstvo
RP POR	Radna podgrupa za prenos ovlašćenja i resursa;
UNDP	Program Ujedinjenih nacija za razvoj
UNMIK	Misija Ujedinjenih nacija na Kosovu
USAID	Agencija Sjedinjenih Država za međunarodni razvoj
WB	Svetska banka

SADRŽAJ

Siže	6
Pregled izveštaja	7
I. Uvod	9
<i>Cilj sprovođenja studije</i>	
<i>Metodologija</i>	
II. Uspostavljanje novih opština	12
1. <i>Ranilug</i>	
2. <i>Gračanica</i>	
3. <i>Klokot</i>	
4. <i>Parteš</i>	
5. <i>Severna Mitrovica</i>	
6. <i>Novo Brdo (Teritorijalno proširenje)</i>	
III. Zakonodavstvo i prenos ovlašćenja	22
1. <i>Vlastita ovlašćenja</i>	
2. <i>Dodeljena ovlašćenja</i>	
3. <i>Proširena ovlašćenja</i>	
IV. Među-institucionalna saradnja	29
V. Animiranje resursa za decentralizaciju	32
V. Učešće građana u procesu odlučivanja na lokalnom nivou...	37
VI. Preporuke	39
ANEKS I.....	41
ANEKS II	43
Bibliografija	44

Siže

Ovaj izveštaj razmatra proces decentralizacije na Kosovu dve godine nakon stupanja na snagu Ustava Republike Kosovo i pokušava da istakne napredak i izazove na koje se naišlo terenu. Iako postoje napreci na više nivoa koji imaju za cilj da učine da decentralizacija postane uspešna priča na Kosovu, na grupama stručnjaka je i dalje da prate napredak i da se pozabave konkretnim pitanjima ili zabrinutostima u pogledu celokupnog procesa. Imajući isto u vidu, cilj ovog istraživanja jeste da obuhvatimo glavne aspekte ovog procesa – uspostavljanje novih opština, zakonodavstvo i prenos ovlašćenja, među-institucionalnu saradnju, animiranje resursa i saradnju i na kraju učešće građana. Trebalo bi naglasiti da će ova pitanja samo delimično obuhvatiti ovaj prilično delikatan i složen proces koji se zove decentralizacija na Kosovu. Uz jasnu metodologiju i posvećenost za sprovođenje istraživanja, naš cilj je da objavimo izveštaj koji odražava situaciju na terenu u realnom i praktičnom smislu.

Ukratko gledajući, ovo istraživanje pruža neophodne informacije u vezi sa primenom međunarodnih obaveza od strane kosovskih vlasti, u pogledu lokalnog upravljanja, primene politika i zakonodavstva, uspostavljanja novih lokalnih subjekata, reforme struktura lokalne uprave i pitanja neposredne demokratije. U svim sastavnim elementima, čitalac može primetiti da napredak nije konstantan iako su uloženi naponi u tom smeru. Takođe se može zaključiti da, za zemlju u tranziciji, decentralizacija predstavlja izazovan zadatak.

Kao institucija, objavljujemo ovaj izveštaj kako bismo doprineli poboljšanju lokalne uprave na Kosovu, ojačavanju integracije i funkcije jednog političkog sistema širom Kosova, i takođe kako bismo potpomogli unapređivanje moderne uprave negovanjem neposredne demokratije.

Pregled izveštaja

Decentralizacija se nalazila u samom jezgru programa reforme novorođene Republike Kosovo. Sa naprednim Ustavom koji sadrži najviša evropska načela lokalne samouprave, pravna osnova na kojoj je zasnovana decentralizacija veoma je jaka. Međutim, primena datog zakonodavstva pokazale se domaćim izazovom za kosovske vlasti i za međunarodne partnere kao što će biti istaknuto duž ovog rada.

Ova studija ističe napredak koji je ostvaren i izazove sa kojima su se suočile kosovske vlasti i opštine u sprovođenju plana decentralizacije. Iako je zakonodavstvo jasno, ojačavanje neposredne demokratije proširivanjem uloga gradonačelnika, i dalje postoji dug put pred kosovskim centralnim institucijama, građanskim društvom, građanima i međunarodnom zajednicom kako bi se videlo da demokratija funkcioniše u praksi. Shodno tome, uopšteno postoje dokazi da je ostvaren napredak u procesu decentralizacije širom Kosova, ali se može naglasiti da takav, funkcionalan, održiv i efikasan oblik lokalne uprave i dalje ostaje cilj kome Kosovo teži u budućnosti.

U ovu studiju uključene su informacije o napredovanju decentralizacije, uz upućivanje na uspostavljanje novih opština, prenos ovlašćenja i solidnu finansijsku podršku za ovaj proces. Takođe, usredsređena je pažnja na nekolicinu nedostataka u pogledu izgradnje kapaciteta i među-institucionalne saradnje. Postoje upućivanja na proširena institucionalna ovlašćenja, preveliko pojednostavljivanje ovog procesa i nerazumevanje koristi decentralizacije ili otpor ovom procesu kako od strane većinske tako i od strane nevećinskih zajednica. Iz tog razloga, posebna pažnja poklonjena je pogrešnim shvatanjima i politizaciji procesa decentralizacije od strane skeptika, oponenta ili čak suparnika.

Izveštaj takođe beleži različiti niz uspeha i izazova među kosovskim opštinama; detaljno iznoseći uspešne slučajeve, kao što je slučaj Raniluga, do neuspešnih opština kao što je Severna Mitrovica. Iako će biti razmotrene poteškoće na koju je naišla svaka od novoformiranih opština, uključujući njihovu zbunjenost ili sporove u pogledu odgovornosti, teritorije i stanovništva sa matičnim opštinama, studija će takođe poraditi na identifikovanju rešenja. Postoji sve veća zainteresovanost da se omogući neometani prelazak na decentralizovani sistem upravljanja, i samim tim, uvećana zainteresovanost za otvorenost i saradnju. Ova studija detaljno iznosi odsustvo koordiniranog planiranja na različitim nivoima, kako bi se predložila određena rešenja.

Usled nedostatka ekspertize i neuspeha u ostvarivanju među-institucionalne saradnje, u ovom trenutku postoji hitna potreba da se zakonodavstvo o lokalnoj upravi učini koherentnijim i primenjivijim. Uprkos nastojanjima, postoji nedostatak usmerenosti na politiku kao i usmeravanja od strane radnih grupa. Dokazi koji su pruženi u ovom izveštaju, ilustruju da mora biti urađeno mnogo više u smislu finansijskog planiranja, ocene potreba i upravnih ili apsorpcionih kapaciteta novih opština.

Postoje dodatna dva pitanja istaknuta u ovom izveštaju. Prvo pitanje jeste pitanje podrške od strane donatora koja se može poboljšati u smislu koordinacije i detaljnih

ocena potražnje na terenu. Drugo, jeste učešće građana, uloga građanskog društva i medija. U ovoj sferi, postoji puno prostora za poboljšanja.

Na kraju, ovaj izveštaj u velikoj meri odgovara na pitanja koja tumače decentralizaciju sa tačke gledišta evropske integracije. Kao što će biti indirektno istaknuto u ovom radu, decentralizacija predstavlja sastavni deo konsolidovanja države, te je stoga na međunarodnim partnerima, da u prisnoj saradnji sa centralnim institucijama i lokalnim akterima, budu čvrsti i jasni da napredak nije izolovan već da obuhvata celu teritoriju Kosova i sve njegove zajednice. Jedan od kamena temeljaca moderne demokratije, jeste da se osigura da postoji transparentnost, odgovornost i da se ova odgovornost snosi, u političkom, zakonskom i finansijskom smislu. Bez ovoga, duh Ustava Kosova – koji odražava najbolja međunarodna načela – biće prekršen. Jedan od izazova u ovom trenutku jeste da se Kosovo učini državom koja poštuje vladavinu prava i pravdu za sve.

I. Uvod

Dve godine od stupanja na snagu Ustava Kosova, lokalna uprava na Kosovu korenito je preobraćena. Ustav Republike Kosovo sada obezbeđuje pravo na lokalnu samoupravu i garantuje različite nivoe ovlašćenja opštinama, pružajući im visoki nivo samostalnosti u odnosu na vladu na centralnom nivou. Isti je takođe preobratio fizički izgled opština, menjanjem granica i dodavanjem novih opština u cilju ispunjavanja različitih potreba zajednice. Od samog početka, proces decentralizacije na Kosovu primenjen je kao obaveza međunarodne prirode od strane kosovskih vlasti. On je od samog početka označen velikim obećanjima vlade na centralnom nivou, velikim nadama i očekivanjima opština i velikom posvećenošću međunarodnih organizacija koje su podržale ojačavanje kosovske lokalne uprave.

U Evropi, decentralizacija je sagledana kao sredstvo za negovanje demokratizacije i ojačavanje funkcionisanja političkog sistema. Moderna evropska društva pozivala su se na Evropsku povelju o lokalnoj samoupravi usvojenoj od strane Kongresa Saveta Evrope na kojoj su potkrepljivali svoje decentralizovane sisteme. Među drugim afirmativnim odredbama, Evropska povelja takođe naglašava da lokalne vlasti, delujući u okviru zakonskih ograničenja, jesu u stanju da uredi i da upravljaju značajnim udelom javnih poslova pod njihovom sopstvenom odgovornošću, u interesima lokalnih stanovništava.¹ Iako nije deo Saveta Evrope, Kosovo je u potpunosti prigrlilo načela Evropske povelje na najvišem zakonodavnom nivou. Poglavlje 10, član 123. 3. Ustava Republike Kosovo predviđa da “[a]ktivnosti organa lokalne samouprave se zasnivaju na ovom Ustavu i zakonima Republike Kosovo, i poštuju Evropsku povelju o lokalnoj samoupravi. Republika Kosovo ima u vidu i sprovodi Evropsku povelju o lokalnoj samoupravi do one mere u kojoj se to zahteva od strane zemlje potpisnice.”

Bez obzira na isto, decentralizovan oblik upravljanja predstavljao je izazov za Kosovo. Decentralizacija je uglavnom predstavljala međunarodnu politiku odlučivanja sa vrha-nadole. Ona je uvedena po prvi put od strane Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu (UNMIK) kao sredstvo da se odgovori na političku stvarnost na Kosovu nakon rata koji se odigrao 1999. godine, i ozbiljno je uzet u razmatranje tek tokom pregovaračkog procesa predvođenog od strane Maartija Ahtisaarija. Tokom razgovora o statusu, kada je decentralizacija diskutovana na najvišim nivoima, nisu konsultovani ni korisnici ovog procesa niti opštine. Iako, prevladajuća većina opština sada pozdravlja nova ovlašćenja za upravljanje uslugama na lokalnom nivou, oni su takođe ostavljeni sa potrebom za većom podrškom i resursima kako bi se na efektivan način primenila ovlašćenja koja su im dodeljena zakonom.

Postalo je jasno da decentralizacija na Kosovu neće predstavljati jednostavan i ujednačen zadatak. Mnogi su zaista bili svedoci veoma složenog procesa planiranja i upravljanja primenom lokalnog zakonodavstva na terenu. Ne samo da je ovaj proces bio složen na funkcionalnom nivou, već i u objašnjavanju promena svim uključenim akterima i onima pogođenim na najveći način u njihovom svakodnevnom životu, građanima Kosova. Međutim, kao što je izneto u Izveštaju Evropske komisije o ostvarenom napretku za Kosovo “Ostvaren je određeni napredak u oblasti reforme

¹ Savet Evrope, *Evropska povelja o lokalnoj samoupravi iz 1985*, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/122.htm>, kome je pristupljeno 16. aprila 2010; u daljem tekstu ‘Evropska povelja’.

lokalne uprave i decentralizacije, što predstavlja ključni prioritet Evropskog partnerstva. Radne grupe obrazovane su u cilju reforme zakonodavstva, uspostavljanja novih opština, prenosa ovlašćenja i resursa, informativnih kampanja, donatorske koordinacije i izgradnje kapaciteta.”² U skladu sa zvaničnim ocenama Ministarstva lokalne uprave za 2009. godinu (MLU), primenjeno je 75% projekata decentralizacije.³

Imajući u vidu da je cilj ove studije da se istakne napredak koji je ostvaren i nastojanja koja su načinjena tokom protekle dve godine ka uspostavljanju decentralizovane države ocenom izazove kroz koje je ovaj proces prošao. Biće odgovoreno na pet glavnih pitanja; a) uspostavljanje novih opština, b) reforma zakonodavstva i prenos ovlašćenja, c) među-institucionalna saradnja, d) mobilizacija i koordinacija resursa, i e) učešće građana u odlučivanju.

Cilj sprovođenja studije

Iako postoje različite dimenzije decentralizacije, cilj studije jeste da se decentralizacija razmotri iz perspektive pravnih i institucionalnih reformi, političkih implikacija i prihvatanja zajednice uključujući implikacije socio-ekonomskog karaktera.

Ova studija pre svega opisuje nedavna događanja u sklopu reforme lokalne uprave, pošto je plan decentralizacije predviđen od strane Maartija Ahtisaarija u njegovom Rešenju statusa Kosova⁴ uključen u Ustav Kosova i posledično odobren od strane Vlade Kosova i njenih institucija. Ono što je od presudnog značaja jeste primena Ustava i celokupnog zakonodavstva koje uređuje lokalnu upravu kao i političkih implikacija istog. Na kraju, u nastojanju da se razotkriju svakodnevni praktični problemi decentralizacije građana, studija takođe prikuplja dokaze na osnovu informacija u vezi sa primenom politike i zakonodavstva na terenu.

² Izveštaj o napretku EK za 2009. godinu za Kosovo, str. 8. Portal Evropske komisije na Kosovu. http://www.delprn.ec.europa.eu/repository/docs/ks_rapport_2009_en.pdf

³ Novine Lajm, *Intervju ministra Feratija dat novinama Lajm*, 16. decembar 2009.

⁴ U daljem tekstu ‘Ahtisaarijev predlog’, dostupan na http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf, kome je poslednji put prikupljeno 15. marta 2010.

Metodologija

Ova studija predstavlja rezultat kvantitativnog i kvalitativnog istraživanja koje je sprovedeno od strane Kosovskog instituta za lokalnu samoupravu (KLGİ). Podaci su prikupljeni iz primarnih i sporednih izvora u sklopu različitih terenskih poseta, diskusija sa opštinskim predstavnicima i sa javnim službenicima vlade na centralnom nivou, uključujući MLU. Konsultacije sa organizacijama iz reda građanskog društva i predstavnicima međunarodne zajednice takođe su poslužile kao značajan doprinos za izradu ovog izveštaja. Tokom poslednja četiri (4) meseca (februar – maj 2010), KLGİ je sproveo detaljnije istraživanje dokumentacije, konsultujući različite izveštaje o napretku objavljene od strane MLU i druge izveštaje objavljene od strane međunarodne zajednice. Ova studija predstavlja nastavak rada koji je obavljen prošle godine kada je KLGİ objavio izveštaj pod nazivom “Primena decentralizacije: Godinu dana nakon Ustava,” koji je propraćen konferencijom na istu temu..

II. Uspostavljanje novih opština

A. Sveobuhvatan kontekst

Iako je tačno da MLU i druge institucije na centralnom nivou troše značajnu količinu vremena i energije u pokušaju da informišu javnost da decentralizacija podrazumeva nešto više od uspostavljanja novih opština, mnogi i dalje nastavljaju da imaju gledišta koja nisu zasnovana na svim dostupnim informacijama o tome šta je decentralizacija i šta će im ona doneti. Ovo uglavnom nastaje usled nedostatka usredsređene institucionalne i javne debate kao i usled ograničenog kvalitativnog izveštavanja u medijima. Proces decentralizacije takođe je pojednostavljen u prevelikoj meri i za mnoge sada predstavlja samo proces koji bi zadovoljio potrebe i očekivanja nevećinskih zajednica koje žive u okviru opštine. Jedan deo građanskog društva bio je aktivan u iznošenju zabrinutosti o tome što smatraju da će biti negativne posledice proizašle iz procesa decentralizacije. Stoga je, u sve većoj meri, decentralizacija tumačena kao kamen spoticanja koji vodi ka podeli Kosova duž lokalnih demografskih sastava.

Na Kosovu je široko prihvaćeno da će decentralizacija dovesti do poboljšanog položaja nevećinskih zajednica, putem proširenih prava, institucionalne zaštite i finansijske podrške. Međutim, decentralizacija takođe predviđa odredbe za postojeće opštine, koje se veoma često zapostavljaju u cilju poboljšavanja položaja većine na koju proces decentralizacije nije uticao u teritorijalnom i demografskom smislu. Na primer, za većinsko stanovništvo, decentralizacija se može upotrebiti za ostvarivanje međuopštinske saradnje, mogućnosti za ostvarivanje javnog i privatnog partnerstva na lokalnom nivou, stvaranje javnih kompanija, ili pružanje proširenih usluga.

Pored zabrinutosti u pogledu načina na koji je proces decentralizacije organizovan, uobličen i primenjen, skeptici su bili brzi u osudi i dovođenju u pitanje konačnog cilja decentralizacije, dovođenjem u pitanje legitimnost i domaće vlasništvo. Neki su povezivali decentralizaciju sa etničkim i teritorijalnim pitanjima koja bi potencijalno mogla da se umešaju u i dalje relativno novu nezavisnost Kosova. Stoga, sa jedne strane jedan deo većinskog stanovništva ostaje skeptičan i osetljiv u pogledu pitanja u vezi sa suverenitetom, nezavisnošću i vlasništva nad procesima koji utiču na upravljanje i teritorijalni integritet. Sa druge strane, jedan deo nevećinskog stanovništva, prvenstveno srpskog, i dalje imaju tendenciju da izbegavaju novostvorenu stvarnost da Kosovo predstavlja nezavisan subjekat.

Međutim, gledajući uopšteno, primetili smo da su proces decentralizacije i uspostavljanja novih opština obeleženi kako izazovima tako i uspesima. Imajući u vidu aktuelnu društvenu, kulturnu i političku klimu i činjenicu da Kosovo je bilo uspešno u pokretanju procesa primene onoga što jeste osetljivo i komplikovano pitanje. Zaista, neki od njegovih uspeha se zapravo mogu pripisati onome oko čega su neki skeptični, odnosno nivou spoljne intervencije. Imajući isto u vidu, decentralizacija je po svemu sudeći relativno prihvatljiva za lokalne zajednice koje žive u novoformiranim opštinama.

Shodno aktuelnom Zakonu o granicama opština (ZGO), koji proizilazi iz Ahtisaarijevog predloga i Ustava, trebalo je da se obrazuje pet novih opština i da se prošire granice jedne opštine. Završetak 2009. i početak 2010. bili su od presudnog značaja za uspostavljanje teritorijalnih granica i obezbeđivanje funkcionisanja ovih novih opština. Od šest novih opština, tri (Gračanica, Ranilug, Klokot/Vrbovac) i novoprosirena opština Novo Brdo učestvovala su na lokalnim izborima održanim 15. novembra 2009. Od preostale dve nove opštine, niti Mitrovica ni Parteš nisu učestvovala na lokalnim izborima održanim 2009, niti su stavljene na plan rada Vlade Kosova usled povratnih informacija dobijenih na terenu oko ustručavanja lokalne zajednice da učestvuje u bilo kom izbornom procesu sprovedenom od strane Republike Kosovo. Dve godine nakon proglašenja nezavisnosti Kosova, izazovi i dalje postoje.

B. Prihvatanje od strane zajednice

Proces decentralizacije direktno je povezan sa lokalnom zajednicom i kao takav zahteva saradnju, prihvatanje i učešće svih zajednica širom Kosova. Iako je nivo prihvatanja od strane kosovskih zajednica sagledan kao jedan od najvećih izazova za primenu plana decentralizacije na Kosovu, može se primetiti da postoji prvobitan pozitivan odgovor nevećinskog stanovništva da budu deo procesa decentralizacije. Na primer, u ovom smeru postojalo je snažno angažovanje Radne pod-grupe za uspostavljanje novih opština u Mitrovici, Gnjilanu, Kamenici, Novom Brdu, Gračanici, Dobratinu, Gušterici, Kufcu, Bostanu, Prekovcu i selu Budriga gde su održani sastanci sa predstavnicima srpske zajednice, srpskim NVO-ima i predstavnicima srpskih političkih stranaka u cilju uspostavljanja kontakata sa srpskim građanima u okviru ovih opština. Cilj ovih nastojanja bio je da se srpska zajednica uključi u saradnju u procesu decentralizacije i da se podstaknu da postanu deo opštinskih pripremnih timova (OPT). Prema navodima MLU, održano je oko 30 pojedinačnih sastanaka⁵.

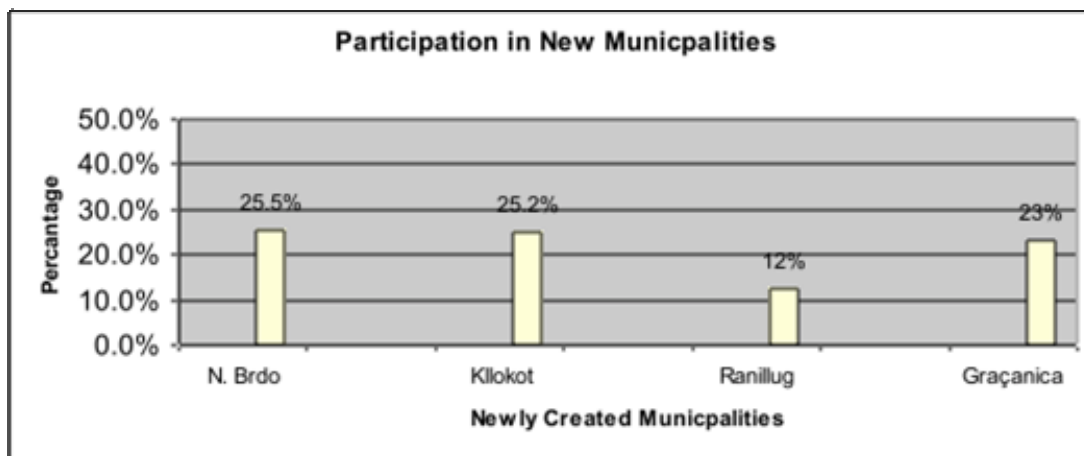
Međutim, za srpsku zajednicu, decentralizacija nastavlja da biva negativno povezivana sa paketom koji je pomogao da se prokrči put za nezavisnost Kosova. Prihvatanje jednog dela paketa o nezavisnosti, kao što je sistem decentralizacije, po nekima je jednako prihvatanju potpune nezavisnosti Kosova. Stoga, suprotstavljanje novoformiranim opštinama može se nastaviti i određeni broj narednih godina, imajući u vidu da su pravna osnova i legitimnost celokupnog procesa osporeni od strane značajnog broja pripadnika srpske zajednice. Ovo je preovlađujuće bio slučaj sa Srbima severno od Reke Ibar i onima u enklavama koji su sagledali rezultat decentralizacije kao maketni plan nezavisnosti Kosova. U tom smislu, decentralizacija je postala 'politizovano' i samim tim osetljivo pitanje koje je bilo teško progurati dalje. Ono što se desilo najskorije, jeste da je srpska zajednica pokazala ovo protivljenje dozvoljavanjem da lokalni izbori organizovani od strane Beograda budu održani u severnoj Mitrovici i u Novom Brdu.

⁵ Izveštaj o radu Radnih grupa za decentralizaciju (april 2009 – februar 2010). MLU februar 2010.

C. Učešće tokom lokalnih izbora održanih 2009. godine

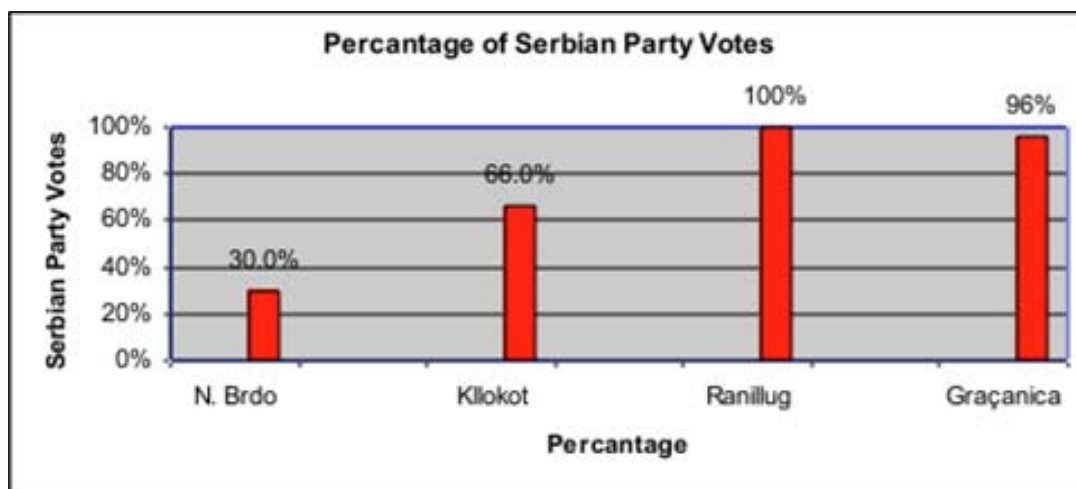
Iako odziv zajednica na lokalnim izborima održanim 15. novembra 2009. godine u novim opštinama, nije bio na visokom nivou, on je sagledan od strane MLU kao uspeh, imajući u vidu okolnosti. Odziv u novim opštinama bio je sledeći: Gračanica (23%), Ranilug (12%), Klokot (25.2%), i Novo Brdo (25.5)⁶.

Grafikon br. 1.

Takođe treba napomenuti da iako u Novom Brdu, većinsko stanovništvo dolazi iz reda srpske zajednice, albanska zajednica je ta koja je izašla da glasa. Jedna trećina birača iz opštine Klokot i 4% birača u Gračanici dolazili su iz reda albanske zajednice. Samo u Ranilugu su svi birači bili iz reda srpske zajednice, ali se pokazalo da je odziv birača od 12% bio prilično mali.

Grafikon br. 2.

⁶ Rezultati Demokracije na delu- www.demokracianeveprim.org

D. Nove opštine

Istaknuto je od strane nekolicine sagovornika da je decentralizacija podrila ilegalne paralelne strukture na terenu, iako dokazi sa terena pokazuju da su iste i dalje prisutne. Novoformirane opštine dovele su do novih događanja u ovoj sferi, ali i do novih izazova. Nove opštine se bore da pruže bolje usluge svojim zajednicama, pošto moraju da se takmiče sa paralelnim strukturama. U tom smislu, od presudnog je značaja da novo rukovodstvo postigne rane rezultate kao i praktične i konkretne inicijative koje će pomoći u ojačavanju legitimnosti kosovskog sistema lokalne uprave među građanima Kosova. Od presudnog je značaja da pobjeda u trenutnoj 'bici' u pogledu pružanja usluga bude odneta od strane novog opštinskog rukovodstva izabranog na lokalnom nivou. Međutim, usled delikatnosti i krhkosti aktuelnog sistema, nove opštine mogu nastaviti da se oslanjaju na celokupnu podršku od strane vlade na centralnom nivou, međunarodnih institucija i drugih aktera, posebno matičnih opština koje nastavljaju da imaju snažan glas i ostaju uticajne.

1. Ranilug

Novoformirana opština Ranilug sada je konsolidovala svoja ovlašćenja i dobija podršku od strane lokalne vlade. Međutim, opštinsko osoblje ne poseduje stalnu zgradu. Aktuelni gradonačelnik bio je proaktivan u pokretanju formalnih postupaka za stvaranje neophodnog prostora, i dokazano je da postoji entuzijazam, voljnost i inicijativa među opštinskim administrativnim osobljem da radi uspešno za dobrobit svoje zajednice. U ovom slučaju, prednost je to da gradonačelnik, zamenik gradonačelnika i neki članovi osoblja imaju određeno iskustvo u opštinskoj upravi.

Međutim, problemi i dalje ostaju. Prenos dokumentacije sa na primer Kamenice na novu opštinu još uvek nije izvršen. Uprkos pozitivnoj inicijativi od strane opštine Kamenica da sprovede međuopštinsko prostorno planiranje u cilju produbljivanja urbanističkog razvoja, napredak je bio veoma spor. Iako gradonačelnik Kamenice istražuje nove mogućnosti i iako su poteškoće u izdavanju građevinskih dozvola u pogledu katastarskih zona prenetih sa Kamenice na Ranilug sada rešene, od hitnog je značaja da se potpiše MoR između ove dve opštine kako bi Ranilug bio u mogućnosti da u potpunosti pristupi zadatku pružanja efikasnih usluga svojim građanima.

MLU je takođe imao pozitivan uticaj time što posećuje, igra ulogu mentora i savetuje novu upravu. Nedavno je zajednička poseta šefa Međunarodne civilne kancelarije na Kosovu (ICO) i ministra MLU pružila novi podstrek opštinskom rukovodstvu i ohrabrenje. Iako je postojalo očekivanje da će se upotpuniti uprava u novoj opštini, ovo i dalje predstavlja tekući proces međutim postoje signali da će isti biti uspešno priveden kraju⁷. Gradonačelnik Raniluga tvrdi da su paralelne strukture manje vidljive i aktivne usled njegovog prisustva. Bez obzira na isto, ukoliko uprava ne bude upotpunjena i u potpunosti operativna, doćiće do zakašnjenja na putu ka uspešnom i funkcionalnom

⁷ Intervju sa g. Fatmirom Matoshijem, direktorom D - Press Radio Kamenica. Održan 31. marta 2010.

sistemu lokalne uprave, a paralelne strukture nastaviće da primaju svoje plate i da pružaju usluge.

Pored toga, grupa za nacionalno samoopredeljenje, pod nazivom "Vetvendosja", kao i drugi lokalni aktivisti iznose neizvesnost u pogledu uspeha procesa u Ranilugu. U nekoj meri, način na koji ovaj pokret tumači decentralizaciju uglavnom je etnički obojen i prenosi političku poruku koja nije uvek korektna i u skladu sa opštom perspektivom. U konkretnom smislu, postoje zabrinutosti među izabranim liderima i građanima Kamenice koji nisu zadovoljni katastarskim zonama koje su date Ranilugu. Oni veruju da ovakav potez fizički odvaja Petrovac od Kamenice pošto se Ranilug nalazi u samoj sredini Opštine Kamenica. Promene na Statut opštine Kamenica predložene su od strane gradonačelnika Kamenice, Shaipa Surdullija, 3. maja 2010. usled promena u teritoriji, shodno kojima su delovi Kamenice dati Ranilugu i Novom Brdu, a što nije odobreno upravo iz razloga što se opozicione partije nisu složile sa tim.⁸

Ukratko, dokazi do kojih se došlo u sklopu posete izvršene na terenu i iz drugih izvora, stvaraju utisak da rad gradonačelnika Raniluga i prvobitna podrška koja je pružena od strane centralnih aktera, ulivaju nadu da će proces uspostavljanja i funkcionisanja Raniluga uspeti. Međutim, očigledno je da dalji uspeh zavisi od posvećenosti i podrške od strane vlade na centralnom nivou i zaista od podrške pružene od strane matične opštine.

2. Gračanica

Gračanica predstavlja novoustanovljenu opštinu koja se činila najviše spremnom da uzme lokalnu upravu u svoje ruke. Najveća pažnja poklonjena je Gračanici od strane centralne vlade i donatora usled činjenice da poseduje najveće stanovništvo u odnosu na sve novoformirane opštine iz reda srpske zajednice. Vlada na centralnom nivou zajedno sa OPT-ima bila je prilično uspešna u uspostavljanju opštine. Ocenjeno je da se ovo može pripisati činjenici da je održan veliki broj sastanaka sa lokalnom zajednicom, nevladinim organizacijama i preduzećima u periodu uoči stvaranja opštine. Takođe opštini Gračanica pružena je finansijska podrška od strane Vlade Kosova, Republike Albanije i međunarodnih partnera. Takođe je postojao veliki broj preduzeća, građevinskih projekata i zainteresovanosti za ulaganje u katastarsku zonu Gračanica, što je omogućilo Gračanici da nastavi i da primeni inicijative iz vlastitih prihoda koje sakupi.

Gračanica se suočila sa izazovima i sukobima tokom perioda konsolidacije nove opštine. Na primer, 26. aprila 2010, Opština je obustavila jedan građevinski projekat pošto je građevinska dozvola prvobitno dobijena od strane Opštine Priština a ne od Opštine Gračanica⁹. Incidenti poput ovog, javljaju se često u novoformiranim opštinama. Resorna ministarstva i MLU trebalo bi da reše ove sporove putem MoR-a ili administrativnih naređenja. Ova pitanja su osetljiva pošto mogu uticati na odbijanje

⁸ Koha Ditore, 4. maj 2010, str. 14.

⁹ Rešenje Direkcije za inspekciju. Opština Gračanica. 25. april 2010.

stranih investicija ukoliko se ovakve investicije obustavljaju ili poništavaju usled administrativnih ili graničnih pitanja i posledično utiču negativno kako na opštinu tako i na Kosovo.

Slično Ranilugu, Gračanica se suočavala sa poteškoćama usled nastavljenog postojanja paralelnih struktura koje nastavljaju da pružaju zdravstvene i prosvetne usluge, sprečavajući na taj način usklađenost sa kosovskim pravnim sistemom i stvarajući suprotstavljanje izabranim opštinskim strukturama. Bez obzira na isto, uprkos ovim nedostacima i preprekama, Gračanica ima potencijal da postane uspešna priča.

3. Klokot

Iako je izborni proces u Klokotu uspešno primenjen i uspostavljeno novo rukovodstvo, njegova lokacija u okviru teritorije Vitine i veći otpor stanovništva iz Vitine tokom protekle dve godine, sugerišu da se tenzije i problemi i dalje mogu javiti.

Dobijanje ovlašćenja u sferi prosvete predstavljalo je jedan od prvih izazova na koje se naišlo u uspostavljanju Klokota kao nove opštine.¹⁰ Ohrabrujuće je to da je MLU odgovorio na rešavanje ovog pitanja kao i na bavljenje drugim preprekama. Pozitivan korak takođe je načinjen od strane gradonačelnika Vitine, koji je do tada, bio otvoreno i aktivno, protiv uspostavljanja opštine Klokot, a sada je priznao da je voljan da sarađuje u uspostavljanju Opštine Klokot.¹¹

Klokot poseduje ograničene i oskudne resurse, koji ga sprečavaju da bude u potpunosti samodovoljan. Stoga isti ne sme da ignoriše moguća sredstva za ostvarivanje saradnje sa matičnim opštinama, kao što su Gnjilane, Kamenica i Vitina. Klokot mora takođe raditi sa novim opštinama kako bi funkcionisao na odgovarajući način i kako bi pokazalo Partešu i Severnoj Mitrovici da su nove opštine delotvorne i da ne štete nijednoj zajednici koja živi unutar njenih granica.

4. Parteš

Lokalni izbori nisu mogli biti održani u Partešu 15. novembra 2009. godine u cilju osnivanja ove opštine usled snažnog otpora srpske zajednice. Iako su OPT-i bili prisutni na terenu i nastavljaju svoje prisustvo sa 14 članova; 9 iz reda srpske zajednice, 3 iz reda albanske zajednice i 2 iz bosanske, postojale su povremene pretnje koje su im upućivane¹². Uprkos pretnjama, nijedan od istih nije dao ostavku na svoju funkciju. Zaključno sa današnjim danom, 20. jun 2010. godine raspisan je kao dan održavanja izbora u Partešu. Tri građanske inicijative podnele su svoje kandidature za gradonačelnika. Parteš je takođe već posećen od strane MLU i USAID-a u cilju primene projekata koji imaju za cilj da poboljšaju infrastrukturu uoči održavanja izbora¹³.

¹⁰ Novine Lajm. Saradnja Klokot-Vitina počela. 12. februar 2010. str. 9.

¹¹ Intervju sa gradonačelnikom Opštine Vitina – utorak, 4. maj 2010.

¹² *Intervju ministra Feratija dat novinama Kosova Sot*. Kosova Sot. 13. mart 2010.

¹³ Novine Lajm. Parteški Srbi učestvuju na izborima. 22. april 2010.

Učešće na izborima moglo bi se pokazati problematičnim usled istorije otpora lokalne zajednice tokom izbora održanih 2009. godine i činjenice da se Parteš nalazi na sadašnjoj teritoriji Opštine Vitina, koja se u najvećoj meri suprotstavljala teritorijalnoj decentralizaciji. Ostaje da se vidi koliko dobro će Vitina sarađivati u prenošenju ovlašćenja i dokumentacije na novoformiranu opštinu u predstojećim mesecima.

5. Severna Mitrovica

Iako predstavlja dobro funkcionalan OPT predstavlja pozitivan događaj koji je imao za cilj da omogući stvaranje Opštine Severna Mitrovica, može se istaći da na tereni nije postignuto puno rezultata u smislu njegovih aktivnosti. Kada govorimo o uspostavljanju Opštine Severna Mitrovica, postoji očigledna zabuna o tome ko šta radi u ovom procesu. Za ICO i kosovske institucije, očekuje se strategija za severnu Mitrovicu, koja je odobrena nedavno, posluži kao vodeće načelo za uspostavljanje opštine; međutim, očigledno je da organizovanjem izbora u Severnoj Mitrovici od strane Beograda, mi smo svedoci direktne opstrukcije u pogledu uspostavljanja Opštine Sever. Paralelni izbori koji su planirani da se održe 30. maja dalje će pogoršati ovaj proces, i kao takvi predstavljaju direktan prekršaj kosovskih zakona i ruše međunarodne i domaće obaveze predviđene od strane Ahtisarija i Ustava Kosova. Severno Kosovo predstavljalo je veliku bitku još od završetka rata, u to vreme za UNMIK a sada za Kosovo, u smislu proširivanja njegove institucionalne nadležnosti u ovom regionu. Isto je konstantno bilo sprečavano od strane ilegalnih struktura koje su se već 10 godina ukorenile u smislu upravljanja ovim predelom Kosova.

Štaviše, od završetka rata 1999. godine, proširivanje institucionalne nadležnosti na severno Kosovo predstavljalo je osetljivo i istovremeno teško pitanje prvo za NATO, a sada za Kosovo. Isto je konstantno bilo sprečavano od strane ilegalnih struktura koje su se već 10 godina ukorenile u smislu upravljanja ovim predelom Kosova. Opština Severna Mitrovica još uvek nije osnovana pošto lokalni izbori nisu održani. Niti su bilo koji opštinski izbori predviđeni u neposrednoj budućnosti, osim onih koji su nedavno organizovani od strane Beograda ali koji su nezakoniti. Pomenut je mali broj datuma održavanja izbora, međutim izvršne agencije su pažljive u utvrđivanju datuma, pošto isti može biti preuranjen u ovoj izazovnoj opštini. Paralelne strukture u Severnoj Mitrovici nastavljaju da bivaju jake i iste i dalje predstavljaju glavne strukture za kontakt za sve usluge koje se pružaju srpskoj zajednici u Severnoj Mitrovici.

Prema rečima ministra MLU, ankete su pokazale da 70% lokalne zajednice u Severnoj Mitrovici nije zadovoljno paralelnim strukturama.¹⁴ Međutim, ministar i izvršni partneri takođe su imali problema sa sastajanjem sa lokalnom zajednicom u Severnoj Mitrovici i nisu istakli potrebu da se sastanu sa predstavnicima paralelnih struktura. Jednostavno se dovodi u pitanje da li bi paralelne strukture želele da se sastanu sa kosovskim institucijama ili ne. Za lokalnu zajednicu Severne Mitrovice, stvaranje nove opštine i dalje je povezano sa priznavanjem nezavisnosti Kosova.

¹⁴ Intervju ministra MLU Sadri Feratija

MLU smatra da uspostavljanje opštine Severna Mitrovica predstavlja prioritet i priznaje isto kao najveći izazov u sprovođenju teritorijalne decentralizacije na Kosovu. Ministarstvo radi pažljivo na uspostavljanju ove opštine i uključuje što je moguće više partnera i angažuje što je moguće više resursa kako bi se prevazišao ovaj izazov. Od februara 2010. godine OPT-i su obrazovani sa građanima koji su voljni da pomognu u stvaranju opštine na severu. Već tri meseca, članovi OPT-a za severnu Mitrovicu, sastajali su se sa građanima, građanskim društvom i poslovnom zajednicom u Severnoj Mitrovici. Uprkos nekim pozitivnim pomacima, članovima OPT-a upućivane su pretnje, i isti se i dalje ne mogu sastajati javno sa građanima i funkcionisati na terenu na otvoren način.

Nedavna 'strategija za Severno Kosovo' koja ima za cilj da uveća prisustvo kosovskih institucija severno od Reke Ibër/Ibar i da integriše kosovske Srbe u kosovske strukture donekle se poklapa sa nastojanjima MLU. Stoga, kao takva, ona takođe može istaći pitanje udvostručavanja nastojanja i odgovornosti.¹⁵ Imajući isto u vidu, potrebno je da postoji koordiniran pristup između srpskog i albanskog pristupa, a Vlada mora uključiti MLU u plasiranje strategije za Sever.

Osim Severne Mitrovice, u druge tri opštine na Kosovu - Leposavić, Zubin Potok i Zvečan ne funkcioniše uprava. Izuzev Zubinog Potoka u kome je samo 3000 građana učestvovalo na izborima, strukture ovih opština nemaju nikakve veze sa institucijama u Prištini¹⁶. MLU i Vlada moraju uspostaviti kontakt sa lokalnom zajednicom u ove tri opštine bez obzira da li putem OPT-a ili putem drugih sredstava. Lokalna zajednica u severnoj opštini nije upoznata sa kosovskim zakonima o lokalnoj upravi i ne poznaje nivo saradnje koju bi mogli ostvarivati sa kosovskim i srpskim institucijama. Ona čak ne poznaju uslove koje je MLU u stanju da im ponudi ukoliko učestvuju na lokalnim izborima, kao što je mogućnost dobijanja finansijskih sredstava od strane međunarodnih donatora, niti su upoznate sa pozitivnim primerima novoformiranih opština (Gračanica, Ranilug i Klokot).

U zaključku, izabrani lideri novoformiranih opština voljni su i spremni da preuzmu potpunu odgovornost vođenja opštine u skladu sa kosovskim zakonima. Isto nije proteklo bez većih izazova i opštinsko osoblje pred sobom ima težak zadatak da obezbedi da njihova opština funkcioniše i radi u potpunosti i u skladu sa zakonom. Efektivan i efikasan prenos ovlašćenja sa matičnih opština kao i sa centralnog nivoa biće od presudnog značaja za uspešno funkcionisanje novih opština, kao i ljudski i finansijski kapaciteti koji im se nalaze na raspolaganju. Jedan korak koji je način u ovom nastojanju jeste potpisivanje MoR-a dana 30. marta 2009. o prenosu ovlašćenja između matičnih i novoformiranih opština¹⁷, međutim, zakašnjenja, neslaganja i u jednom slučaju sukobi bili su prepreka za dalji napredak.

¹⁵ Intervju sa direktorom Administracije MLU, Rozafa Ukimeraj. Održan 29. marta 2010.

¹⁶ Rezultati CIK-a – za više pojedinosti posetite stranicu <http://www.kqz-ks.org/>

¹⁷ Veb portal MLU. *Memorandum razumevanja potpisan u cilju prenosa odgovornosti sa matičnih na nove opštine*. 31. mart 2010.

6. Novo Brdo (Teritorijalno proširenje)

Novo Brdo, prošireno je ka Gnjilanu i Kamenici, i obuhvata 204 m², više od polovine njegove sadašnje površine. Gradonačelnik Novog Brda, izneo je da iako srpska zajednica nije učestvovala u većim brojevima na lokalnim izborima u Novom Brdu, jedna trećina (1/3) odbornika skupštine opštine dolazi iz reda srpske zajednice (5 odbornika ukupno) i iz reda tri srpske političke stranke¹⁸. Uprava opštine Novo Brdo pokazala se kao dobar primer međuetničkog upravljanja, gde gradonačelnik dolazi iz reda albanske zajednice, zamenik gradonačelnika i zamenik predsedavajućeg Skupštine dolaze iz reda srpske zajednice a visoki zvaničnici iz reda srpske zajednice biće prisutni u odsecima kojima upravljaju albanske stranke i obrnuto. Na čelu Centra za socijalni rad nalaziće se pripadnik srpske zajednice. Pozitivna diskriminacija primenjuje se od strane gradonačelnika kako bi se ostvarilo veće učešće i saradnja od srpske zajednice u Novom Brdu.

Selo Pasjak potpisalo je peticiju protiv premeštaja njihovog sela pod proširenu opštinu Novo Brdo. Oko 80% stanovništva Pasjaka koji imaju pravo glasa potpisalo je ovu peticiju. Ovo selo je trenutno udaljeno dva kilometra od usluga koje se pružaju od strane opštine Gjilan/Gnjilane, ali sa planiranom integracijom u Novo Brdo, opštinske službe će sada biti udaljene od njih 30 kilometara.

Zajedno sa USAID-om, Novo Brdo se nalazi u procesu uspostavljanja ispostava za pet novointegriranih oblasti, većina od njih sa srpskom većinom. Kancelarija u Stanišoru već je renovirana i spremna je za funkcionisanje. Na inicijativu MLU, kancelarije u Pasjaku, takođe su renovirane i biće zaposleni novi zaposleni iz reda srpske zajednice kako bi učinili da usluge budu bliže građanima. Štaviše, subvencije i celokupan budžet dvostruko su veći za Novo Brdo usled njegovog proširenja. Kapitalne investicije uvećane su sa oko 300,000 evra koliko su iznosile prošle godine na 600,000 evra ove godine¹⁹.

Uprkos ovim nastojanjima, opština Novo Brdo i dalje se suočava sa izazovima u pogledu svoje nadležnosti. Paralelne strukture i dalje su prisutne i ostaje da se vidi kakav će efekat nedavna događanja u sferi decentralizacije u Novom Brdu imati na paralelne strukture. Izjava ministra Feratija da će operacionalizacija novih opština izbledeti i raspustiti paralelne strukture još uvek nije u potpunosti primećena u praksi²⁰. Takođe, gradonačelnik Novog Brda izrazio je svoje nezadovoljstvo podrškom koju je dobio od centralnog nivoa nakon lokalnih izbora i posledičnog proširenja teritorije i odgovornosti. Gradonačelnik Ymeri izneo je da “su oni koji su u prošlosti bili veoma aktivni po pitanju decentralizacije [MLU i ICO] sada veoma pasivni i ne pokazuju nikakvo delovanje”²¹. On je izneo svoje nezadovoljstvo i podrškom vlade i u medijima je izneo da je poseta američkog ambasadora Christophera Della 30. marta 2010. bila jedna od prvih zvaničnih poseta Novom Brdu nakon što je obrazovana nova opština.

Opština Novo Brdo takođe ima poteškoće i sa primopredajom odgovornosti i podelom katastarskih zona od Gnjilana. Gradonačelnik Novog Brda preuzeo je inicijativu

¹⁸ Intervju sa Bajrushom Ymerijem, gradonačelnikom Novog Brda. Održan 31. marta 2010.

¹⁹ Intervju sa Bajrushom Ymerijem, gradonačelnikom Novog Brda. Održan 31. marta 2010.

²⁰ Novine Lajm, *Intervju ministra Feratija dat novinama Lajm.* 16. decembra 2009.

²¹ Intervju sa Bajrushom Ymerijem, gradonačelnikom Novog Brda – 4. maj 2010.

uspostavljanja radne grupe direktora koji su uputili pozive na ostvarivanje komunikacije sa opštinom Gnjilane, međutim bez bilo kakvog odgovora. Novo Brdo takođe ne poseduje adekvatne kapacitete da upravlja svojim odgovornostima bez pomoći MLU, u posredovanju između Gnjilana i Novog Brda, kao i između Kamenice i Novog Brda.

III. Zakonodavstvo i prenos ovlašćenja

A. Sveobuhvatan kontekst

Decentralizacija je privukla najveću pažnju kosovske javnosti usled ogromnih izazova koje nosi po kosovsku javnosti. Jedna od najspornijih oblasti bila je oblast prenosa ovlašćenja iz razloga što na papiru ista izgledaju solidno, međutim, u praksi, postoje ozbiljni problemi i nedostaci. Gradonačelnik Novog Brda, na primer, žali se da je na papiru dobio sva nova ovlašćenja neophodna za uspešno upravljanje opštinom, međutim sredstva za upravljanje ovim ovlašćenjima, nisu pružena. Niti postoji zainteresovanost resornih ministarstava da povećaju svoju uključenost.

B. Zakonodavstvo

Neposredno nakon proglašenja nezavisnosti, Vlada Kosova odobrila je tri osnovna zakona koja uređuju lokalnu upravu²². Zakon o lokalnoj samoupravi (ZLS) uspostavlja jasnu strukturu lokalne uprave. On decentralizuje 25 ovlašćenja prenoseći ih na opštine i četiri proširena ovlašćenja koje dodeljuje opštinama sa srpskom većinom. Primena ovog zakona u potpunosti i Zakona o lokalnim finansijama zahteva usklađivanje sa prethodnim zakonodavstvom. Slično, ono zahteva buduće usklađivanje sa razvojnim politikama Evropske unije.

Radna Podgrupa za reformu i zakonodavstvo identifikovala je 15 zakona koji su u suprotnosti sa ZLS-om, od kojih se šest nalazi na planu zakonodavstva za ovu godinu koji treba da budu ratifikovan od strane Skupštine Kosova²³. Šest zakonodavnih akata koji treba da budu usklađeni sa ZLS-om od strane ove podgrupe jesu:

1. Nacrt zakona o izmeni i dopuni zakona o zaštiti od prirodnih i drugih nepogoda;
2. Nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o protivpožarnoj zaštiti;
3. Nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o osnovnom i srednjem obrazovanju na Kosovu;
4. Nacrt zakona o osnovnom i srednjoškolskom obrazovanju;
5. Nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o zdravlju;
6. Nacrt zakona o izmeni i dopuni Zakona o administrativnom postupku.

²² Zakon o lokalnoj samoupravi (20. februar 2008), Zakon o administrativnim granicama (20. februar 2008), Zakon o lokalnim finansijama (13. mart 2008)

²³ Izveštaj o radu Radnih grupa za decentralizaciju (april 2009 – februar 2010). MLU februar 2010.

Postojala su zakašnjenja u prenosu mnogih odgovornosti sa centralne na lokalnu vladu, sprečavajući ostvarivanje napretka. Nekoliko zakona još uvek nije odobreno. Na primer, u skladu sa ZLS-om, opština treba da pruža i održava snabdevanje vodom i usluge odnošenja smeća. Međutim, niti Zakon o otpadu ni Zakon o vodi nisu prosleđeni Skupštini Kosova. Na sličan način, Zakon o prirodnim nepogodama i Zakon o protivpožarnoj zaštiti nisu odobreni, čime je odložen prenos u sferi odgovora u vanrednim situacijama na lokalni nivo. U skladu sa Strategijom zakonodavstva za 2010. godinu, izneta je nada da će Zakon o zdravlju stići do Skupštine maja 2010, uspostavljajući pravnu osnovu za prenos primarne zdravstvene zaštite na opštine kao što je predviđeno u skladu sa članom 17m ZLS-a²⁴. Iako je nacrt Zakona o turizmu prosleđen nadležnim parlamentarnim odborima, isti se nalazi pri Skupštini još od prošle godine. Slično tome, nacrt zakona o socijalnim šemama još uvek se nalazi u Skupštini.

C. Prenos ovlašćenja u praksi

Prema Radnoj podgrupi za prenos ovlašćenja i budžetske resurse (RP POBR), prenos ‘vlastitih’ ovlašćenja je završen. Međutim, Radna podgrupa i MLU treba da budu pažljivi i da zapamte da puko potpisivanje MoR-a sa opštinama ili samo donošenje zakonodavstva ne znači da u praksi opštine vrše dato ovlašćenje.

Neke opštine se žale da su ovlašćenja preneti na papiru ali ne i u stvarnosti. MLU, bi trebalo da oceni kapacitete opština da apsorbuju nova ovlašćenja na uspešan način. To ne znači da opštine ne pokazuju voljnost da prime nova ovlašćenja ili da nemaju kapacitete da se bave istim, već da bi ova prilika trebalo da se iskoristi da se obuču lokalni zvaničnici oko svojih novih odgovornosti i razmene najboljih praksi između opština. Na dugi rok, ovo bi poboljšalo pružanje usluga na lokalnom nivou.

1. Vlastita ovlašćenja

Naziv vlastitog ovlašćenja	RP POBR	U praksi
Lokalni ekonomski razvoj	Preneto	Već lokalno ovlašćenje.
Urbanističko i ruralno planiranje	Preneto	Već lokalno ovlašćenje. Veoma mali broj opština završio je svoj program prostornog planiranja u sklopu zahteva Ministarstva životne sredine i prostornog planiranja. Neke od njih ne poseduju kapacitete.
Korišćenje zemljišta i razvoj	Preneto	Nema smernica u pogledu

²⁴ *Strategija zakonodavstva Vlade Kosova za 2010*. Kancelarija premijera Republike Kosovo. [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGJIA_LEGJISLATIVE_TRI_GJUHE_+_Vendimi-e_plotesuar\(1\).pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGJIA_LEGJISLATIVE_TRI_GJUHE_+_Vendimi-e_plotesuar(1).pdf). Kojoj je pristupljeno

		đavanja imovine u zakup od strane lokalne vlade.
Primena građevinskih propisa i standarda građevinske kontrole	Preneto	Bez obuke o standardima građevinske kontrole.
Zaštita životne sredine na lokalnom nivou	Preneto	Već lokalno ovlašćenje ali treba podršku odnosnih ministarstava kako bi opštine sprovele veće projekte u odnosu na one koji se mogu priuštiti njihovim budžetima.
Pružanje i održavanje javnih usluga i komunalija, uključujući vodovod, kanalizaciju i odvođe, obradu kanalizacionih voda, upravljanje otpadom, lokalne puteve, lokalni prevoz i lokalne šeme grejanja	Preneto	Nije preneto u potpunosti odnosno nije u potpunosti funkcionalno. U pravnom smislu preneto su na opštine ili na grupu opština ali nisu bila u potpunosti funkcionalna pošto opštine zaostaju u imenovanju svojih članova odbora. Upravljanje vodom nije preneto.
Lokalni odgovor u vanrednim situacijama	Preneto	Preneto
Pružanje javnog predškolskog, osnovnog i srednjeg obrazovanja, uključujući registraciju i licenciranje obrazovnih ustanova, zapošljavanje, isplatu plata i obuku obrazovnih instruktora i administratora	Preneto	Platni spiskovi za nastavnike preneti su i imenovanje direktora škola na lokalnu vladu.
Unapređivanje i zaštita ljudskih prava	Preneto	Postoje kancelarije u sklopu opština za promovisanje i zaštitu ljudskih prava koje poseduju ovu funkciju.
Pružanje javne primarne zdravstvene zaštite	Preneto	Preneto. Platni spiskovi zdravstvenih radnika nalaze se u rukama lokalne vlade. Međutim, lista osnovnih lekova, koja potpada pod ovo ovlašćenje, još uvek nije preneto.
Pružanje porodične i drugih vidova usluga socijalne zaštite, kao što su briga o ugroženim kategorijama lica, zbrinjavanje siročadi, zdravstvena zaštita dece, zbrinjavanje starih, uključujući registraciju i licenciranje ovih centara za zbrinjavanje, zapošljavanje, isplatu plata i obuku stručnjaka u sferi socijalne zaštite.	Preneto	Preneto, ali postoje poteškoće u upravljanju socijalnim službama. Postoji potreba za obukom. Ministarstvo rada i socijalne zaštite (MRSZ) bilo je sporo u prenosu ovog ovlašćenja na lokalnu vladu ali je isto obuhvatalo ogroman posao pošto su morali da rade sa 30 lokalnih centara za pružanje socijalnih usluga.

Javni smeštaj	Preneto	Preneto.
Javno zdravlje	Preneto	Preneto
Licenciranje lokalnih službi i ustanova, uključujući one za zabavu, kulturne i slobodne aktivnosti, hranu, smeštaj, pijace, ulične prodavce, javni prevoz i taksi službu	Preneto	Već lokalno ovlašćenje.
Imenovanje puteva, ulica i drugih javnih mesta	Preneto	Već lokalno ovlašćenje.
Pružanje i održavanje javnih parkova i prostora	Preneto	Već lokalno ovlašćenje.
Turizam	Preneto	Već lokalno ovlašćenje ali treba podršku odnosnih ministarstava kako bi opštine sprovele veće projekte u odnosu na ono što mogu priuštiti svojim budžetom.
Kulturne i slobodne aktivnosti	Preneto	Pozorišta i javne biblioteke prenete na 10 opština. Memorandumi o razumevanju potpisani sa ovim opštinama i u primeni (MoR sa Prizrenom). Radna grupa i dalje radi na prenosu arhive i kulturnog nasleđa.
Bilo koje pitanje koje nije eksplicitno isključeno iz njihove nadležnosti niti je dodeljeno bilo kom drugom organu	Nije dodeljen od strane MLU	Neke opštine su zahtevale

2. Dodeljena ovlašćenja

Dodeljeno ovlašćenje	RP POBR	U praksi
Katastarske knjige		U rukama opština, izuzev novih opština i opštine Novo Brdo koje i dalje čekaju da dobiju sve katastarske knjige od matičnih opština.
Matične knjige		Prenete izuzev novih opština. Čak i Mamuša, opština koja je osnovana oktobra 2008. godine, tek u maju je funkcionalizovala svoju Kancelariju matične službe
Registracija birača		Preneta kao što je sagledano na poslednjim izborima ali i dalje postoje problemi sa ažuriranjem

		spiska.
Registracija i licenciranje poslovnih subjekata		Nije preneto ali je u toku. Projekat Svetske banke koji se testira u osam opština. U toku, sa softverom čija je razrada u toku ali još uvek nema nikakvih rezultata.
Raspodela isplata socijalne pomoći (isključujući penzije)		Nije preneto.
Zaštita šuma		Nije preneto. Agencija za zaštitu šuma (AZŠ), nezavisno telo osnovano od strane Skupštine, i dalje predviđa zaštitu šuma.
Republika Kosovo može dodeliti druga ovlašćenja opštinama	Ne	Ne

3. Proširena ovlašćenja

Prošireno ovlašćenje	RP POBR	U praksi
Sekundarna zdravstvena zaštita (Severna Mitrovica, Gračanica i Štrpce).		Nije preneto pod nadležnost Republike Kosovo.
Univerzitetsko obrazovanje (Severna Mitrovica)		Nije preneto pod nadležnost Republike Kosovo. Paralelna institucija na severu Mitrovice upravlja istim.
Pitanja kulture, uključujući zaštitu i promovisanje srpskog i drugog verskog i kulturnog nasleđa (opštine sa srpskom većinom)		U procesu prenosa na novoformirane opštine. Dok na severu nije preneto pod nadležnost Republike Kosovo.
Odabir komandanata lokalnih policijskih stanica (opštine sa srpskom većinom)		U procesu prenosa na novoformirane opštine. Ovlašćenje koje se već nalazi pod nadležnošću Opštine Štrpce.

Postoji puno novih ovlašćenja koja su preneti, u skladu sa zakonom, na lokalnu vladu a neka od njih su veoma složena. Kao što se može videti iz prethodne tabele, neka ovlašćenja su delimično ili u potpunosti preneti na lokalni nivo. Postoje druga ovlašćenja koja do sada vrši samo mali broj opština. Neke opštine i dalje ne poseduju određena ovlašćenja usled nedostatka kapaciteta, kao što je posedovanje male i mlade administracije kao ona u Opštini Mamuša, ili kao što su postojeći unutrašnji sukobi. Određena ovlašćenja zahtevaju stvaranje neophodnih mehanizama kako bi se omogućila njihova primena. Na primer, dodeljeno ovlašćenje registracije preduzeća

zahteva poseban softver kako bi podaci dobijeni od opština mogli biti integrisani u jedan server²⁵. Imajući isto u vidu, sva ovlašćenja ne mogu se jasno definisati kao “preneta”.

Proširena ovlašćenja, uglavnom rezervisana za opštine sa srpskom većinom, ne mogu se obavljati od strane svih opština koja polažu pravo na ista. Pre nego što sve budu polagale pravo na ova ovlašćenja, sve opštine sa srpskom većinom moraju se osnovati i funkcionisati pod nadležnošću Republike Kosovo. Ovakav zahtev predstavlja veliki politički izazov.

Kao što se može videti u prethodno predstavljenoj tabeli, ovlašćenja se mogu smatrati zakonski preneti na lokalnu vladu pošto su eksplicitno navedena u ZLS-u. Međutim, u cilju primene zakona, i kako bi ove opštine obavljale ova ovlašćenja, MoR-i moraju biti potpisani između opština i resornih ministarstava, i u mnogim slučajevima sa MLU. Iako je isto planirano od strane među-ministarske radne grupe, veoma često nastaju različiti izazovi. Ne samo da opštine moraju biti spremne da dobiju ova ovlašćenja, već i vlada na centralnom nivou i donatorske organizacije moraju uvećati ljudske i finansijske kapacitete osoblja lokalne uprave u cilju bavljenja ovim novim ovlašćenjima.

Oblasti u kojima je prenos sa centralne na lokalnu upravu bio uspešan jesu pozorišta i javne biblioteke. Potpisan je MoR između Ministarstva kulture, omladine i sporta, MLU, Ministarstva ekonomije i finansija i odnosnih opština. Jedan ovakav Memorandum potpisan je sa Opštinom Prizren. Ovaj MoR navodi da “[s]e predviđa da se pozorištima upravlja pod odgovornošću Opštine Prizren pod nadzorom Ministarstva kulture, omladine i sporta (MKOS). U sklopu ovog sporazuma, opština će preduzeti upravljanje postojećom imovinom pozorišta koja se bave pozorišnim pitanjima. Opština Prizren biće odgovorna za obezbeđivanje i upravljanje centrima za kulturu i umetnost, u skladu sa Zakonom o pozorištima. Lokalna vlada preispitivaće svakodnevni administrativni rad; međutim, učinak u sferi odgovornosti biće deo nadležnosti MKOS -a, ali će se preduzimati u saradnji sa Opštinom Prizren.”²⁶

Iako je ostvaren značajan napredak u prenosu glavnih ovlašćenja, opštine ne pokazuju spremnost da obavljaju neka od ovih ovlašćenja. U slučaju upravljanja javnim korporacijama, što sada predstavlja ovlašćenje opština, mnoge opštine nisu imenovale nijednog člana odbora. Ovo je posebno tačno u slučaju među-opštinskih javnih korporacija. Zapostavljanjem istog, opštine ne uspevaju da obavljaju ovo preneto ovlašćenje.

D. Izgradnja kapaciteta za nova ovlašćenja

Jedna od glavnih poteškoća opisanih od strane gradonačelnika jeste da bi prenos resursa trebalo da bude izvršen paralelno sa prenosom odgovornosti, preobraćujući plan u konkretne radnje. Istraživanje ističe u prvi plan da bi nova ovlašćenja trebalo

²⁵ *Prenos ovlašćenja (Informacija)*. MLU. Kome je pristupljeno 20. aprila 2010. Dokumentat.

²⁶ Memorandum o razumevanju za dodelu ovlašćenja pozorištima na lokalnom nivou. Ministarstvo lokalne uprave.

da budu podržana ljudskim i finansijskim kapacitetima kako bi opštine vršile na delotvoran način ovlašćenja koja su im dodeljena zakonom i kako bi ponudile dobre usluge svojim građanima. Postoji potreba za stvaranjem delotvorne javne uprave koja je posvećena primeni zakona i pružanju boljih usluga građanima. Isto bi bilo podržano od strane javnih službenika koji bi bili zaposleni i ocenjeni u smislu njihovih profesionalnih kvaliteta.

Novim opštinama uglavnom je neophodna izgradnja kapaciteta i MLU je sproveo određenu obuku. Neka obuka za opštine pružena je povodom sledećih tema:²⁷

- Novo zakonodavstvo o lokalnoj samoupravi kao i drugo zakonodavstvo koje bi opština trebalo da primeni
- Sprovođenje registracije građana
- Obuka pravnih službi u opštinama
- Priprema projekata javnih investicija
- Korišćenje tehnoloških sredstava u sferi katastra (softver GIS)
- Sistemi prostornog planiranja
- Primena prostornog planiranja
- Zaštita životne sredine
- Opštinska inspekcija pijaca, čistoće, saobraćaja i gradnje
- Priprema ugovora za nastavnike
- Opštinska ovlašćenja Odeljenja za obrazovanje
- Budžet za obrazovanje
- Sistem BDMS
- Inspekcija za obrazovanje
- Kancelarije za socijalne usluge

²⁷ *Nacrt plana obuke novih opština*. Ministarstvo lokalne uprave.

IV. Među-institucionalna saradnja

A. Sveobuhvatan kontekst

Plan za decentralizaciju Kosova je ambiciozan i potrebna je mnogo veća saradnja i koordinacija kako na horizontalnom (nivo vlade na centralnom nivou) tako i vertikalnom nivou (centar i lokalna vlada).

Nakon potpisivanja MoR-a, MLU, uz podršku ICO-a i resornog ministarstva, osmislio je akcioni plan za prenos ovlašćenja sa centralnog na lokalni nivo. MLU i resorno ministarstvo nakon toga su koordinirali rad sa Ministarstvom ekonomije i finansija u cilju prenosa budžeta i subvencija na različite opštine. Osnovne smernice pripremljene su za opštine koje dobijaju ovlašćenja pre završetka formalnog procesa. U nekim slučajevima, jedno ili više resornih ministarstava mora biti uključeno u prenos ovlašćenja, a u drugim slučajevima, druge agencije ili institucije moraju takođe biti deo ovog procesa. Uz veliki broj različitih agencija uključenih u ovaj proces, neophodna je prisna saradnja i koordinacija. Ovaj aspekt decentralizacije predstavlja složen postupak koji može oduzeti puno vremena, ali uz saradnju i dobru komunikaciju, može proći glatko i uspešno.

B. Horizontalna saradnja

Među-ministarska grupa za decentralizaciju (IGD) funkcioniše već dve godine i obuhvata sledećih pet radnih podgrupa:²⁸

1. RP RZ – Radna podgrupa za reformu i zakonodavstvo
2. RP POR- Radna podgrupa za prenos ovlašćenja i resursa;
3. RP UNO – Radna podgrupa za uspostavljanje novih opština
4. RP IKKD- Radna podgrupa za izgradnju kapaciteta i koordinaciju donatora
5. RP IK – Radna podgrupa za informativnu kampanju

Akcioni plan za decentralizaciju odobren je od strane Vlade Kosova i podržan od strane Radne grupe za decentralizaciju sastavljene od vladinih ministara, ICO-a i strateških partnera. U prisnoj saradnji sa ICO-om, MLU je koordinirao sve aktivnosti radne grupe i drugih podgrupa u cilju primene plana decentralizacije. U međuvremenu, vladin organ zadužen je za koordinaciju politika izrađenih u cilju primene decentralizacije. Među-ministarska radna grupa za decentralizaciju (MRGD) imala je određene poteškoće u koordinaciji različitih resornih ministarstava usled različitih prioriteta. Jedan konkretan slučaj jeste novi Zakon o upravljanju opštinskom

²⁸ *Akcioni plan za primenu decentralizacije u periodu od 2010-2011.* Ministarstvo lokalne uprave. April, 2010.

imovinom koji stvara poteškoće za usklađivanje rada resornih ministarstava prvo iz razloga što Kosovska agencija za imovinu (KAI) mora biti uključena u proces koji stvara mogućnosti da resorna ministarstva utvrde različite prioritete i rešenja²⁹. Izveštaj o napretku za 2009. godinu za Kosovo ističe ovu delikatnu saradnju iznošenjem da “među-ministarska saradnja i koordinacija ostaje slaba. Zakon o Vladi još uvek nije usvojen. Glavna uloga ministarskih veća u sferi politike nije u potpunosti primenjena.”³⁰

C. Vertikalna saradnja

Kao što se može videti u studiji KLG I-a sprovedenoj 2009. godine, opštinska ovlašćenja ne prenose se zajedno sa finansijama. Ovo je bio slučaj ove godine³¹. U većini ovih slučajeva, najveća prepreka bila je saradnja sa resornim ministarstvom. Resorno ministarstvo treba da prenese budžet zajedno sa ovlašćenjima. Međutim, čini se da decentralizacija možda nije prioritet za neka resorna ministarstva i ocenjena je kao proces koji oduzima puno vremena.

Nastao je pad u nivou zainteresovanosti resornih ministarstava da nastave sa delotvornim i blagovremenim procesom decentralizacije. Zaista, ICO i MLU su primetili da su postojala zakašnjenja od strane resornih ministarstava u sprovođenju reformi lokalne uprave. ICO je bio poznat po tome što je uvek propratio ova pitanja sa resornim ministarstvima kako bi osigurao da ista ispune svoja obećanja. Na primer, nevoljnost Ministarstva rada i socijalne zaštite (MRSZ) da prenese socijalne službe, značila je da je Ministarstvo ostavljeno sa 30 kancelarija. Kada govorimo o prenosu javnih korporacija, Ministarstvo ekonomije i finansija (MEF) i Agencija za privatizaciju na Kosovu (APK) bile su veoma spore u ostvarivanju saradnje. Ministarstvo ekonomije i finansija ostaje od presudnog značaja međutim u praktičnom smislu, pošto prenos ovlašćenja mora biti praćen subvencijama i finansijskim sredstvima. Međutim, Odeljenje za lokalne finansije pri MEF-u sada je prenelo subvencije za obrazovanje i subvencije za zdravstvo opštinama, pored opšte subvencije za opštine³².

MLU i resorna ministarstva moraju biti aktivni u potpomaganju opština u ovim promenama a vlada na centralnom nivou mora imati vodeću ulogu u sprovođenju plana za decentralizaciju. Čak i nakon što ovlašćenja budu preneti na lokalni nivo, nadzor je od presudnog značaja. Imajući isto u vidu, vlada na centralnom nivou trebalo bi da prenese ova ovlašćenja i da im odmah dodeli neophodna finansijska sredstva. U ovom smislu, Asocijacija kosovskih opština (AKO) ima presudnu ulogu koju treba da odigra pošto je jedan od njenih glavnih ciljeva da koordinira opštine u zalaganju za njihove interese na centralnom nivou. AKO je uključen u radne podgrupe i trebalo bi da iskoristi svoj položaj da zahteva prenos ovlašćenja na opštine uz finansijska sredstva i da razjasni postupke za ova ovlašćenja. Postoje kolegijumi

²⁹ *Primena procesa decentralizacije na Kosovu: Godinu dana nakon Ustava*. Kosovski institut za lokalnu samoupravu (KLG I). Jun 2009.

³⁰ Izveštaj EK o ostvarenom napretku za 2009. za Kosovo, str. 8. Evropska komisija na Kosovu. Dostupan na http://www.delprn.ec.europa.eu/repository/docs/ks_rapport_2009_en.pdf

³¹ *Primena procesa decentralizacije na Kosovu: Godinu dana nakon Ustava*. Kosovski institut za lokalnu samoupravu (KLG I). Jun 2009.

³² Intervju sa stalnim sekretarom MLU, g. Besnikom Osmanijem. Održan 21. aprila 2010.

koji funkcionišu u sklopu AKO-a i određena obuka organizovana je od strane AKO u oblastima kao što je socijalna zaštita.³³

Građevinske dozvole izdate od strane opštine Kamenica u mestima koja su sada deo Raniluga poništene su od strane aktuelnog rukovodstva opštine Ranilug. Razlog za isto jeste nedostatak MoR-a između Kamenice i Raniluga u pogledu odluka donetih pre novostvorene opštine. Štaviše, matična opština frustrirana je da resorna ministarstva ne deluju u ovim slučajevima u cilju rešavanja konflikata³⁴.

³³ Veb portal Asocijacije kosovskih opština (AKO). <http://www.komunat-ks.net>. Kome je pristupljeno 14. aprila 2010.

³⁴ Intervju sa predsednikom Skupštine opštine Kamenica, **Enverom Mavriqijem**, održan 31. marta 2010.

V. Animiranje resursa za decentralizaciju

A. Izazovi

Proces decentralizacije veoma je složen i zahteva investicije u različitim sferama, počevši od novih radnih prostorija koje su neophodne za funkcionisanje pa do prenosa ovlašćenja zajedno sa njima povezanim troškovima. Nove opštine takođe predstavljaju deo celokupnih troškova decentralizacije. Uz nova ovlašćenja, nove i postojeće opštine pokušavaju da prilagode svoje administrativne i finansijske kapacitete kako bi se na odgovarajući način pozabavile njihovim dodatnim odgovornostima. Samim tim, decentralizacija na Kosovu menja shvatanje opštinskih vlasti sa jedinica resornih ministarstava ka decentralizovanim jedinicama. Do danas, većina ovlašćenja koja treba da budu preneti na opštinski nivo, već su preneti, sa izuzetkom proširenih ovlašćenja. Međutim, čini se da je dodeljivanje novih ovlašćenja proteklo suviše brzo, a da nisu ocenjeni opštinski kapaciteti u sferi upravljanja javnim finansijama. Neophodne su ocene kvalifikovanog osoblja i ocena troškova decentralizacije.

B. Cena koštanja decentralizacije

Cena koštanja decentralizacije za novoformirane opštine u sklopu konsolidovanog budžeta Kosova za 2010. godinu očekuje se da iznosi najviše 13,783.199 €. U 2009. godini MLU je imao “Fond za vanredne slučajeve” u iznosu od €3.2 miliona koji je posvećen novoformiranim opštinama.”

Ovaj fond pokriva:³⁵

1. plate OPT-a
2. operativne troškove OPT-a
3. operativni trošak osoblja novoformiranih opština
4. projekte kapitalnih investicija u katastarskim zonama u kojima će biti osnovane nove opštine.

Zajedno sa budžetom koji je posvećen novoformiranim opštinama za 2010. godinu, trošak novoformiranih opština dostiže oko €5.8 miliona.

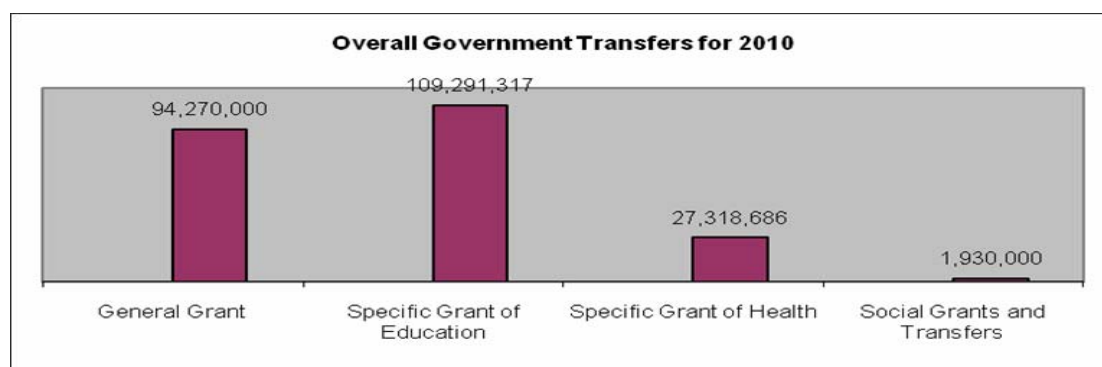
Veoma je teško proračunati druge troškove koje pokrivaju različiti donatori, pošto ne postoji unifikovana baza podataka projekata. Prema opštinskim vlastima, vlada se ponekada meša u oblasti u kojima opštinske vlasti imaju jasne isključive odgovornosti, finansiranjem ili sufinansiranjem projekata kao što je izgradnja škola. Sa druge strane, opštine nastavljaju sa traženjem dodatnih finansijskih sredstava za “nova” ovlašćenja koja su im preneti. U nekim novim opštinama koje su male, sa oko pet hiljada stanovnika, veoma mali broj veruje da mogu upravljati svojim novim nadležnostima i ovlašćenjima bez podrške institucija na centralnom nivou.

³⁵ Intervju sa Besimom Kamberajem. Direktor Odeljenja za regionalni razvoj i evropsku integraciju. MLU. 18. maj 2010.

C. Koordinacija resursa

U sklopu nastojanja za ostvarivanjem koordinacije, uspostavljena je međuvladina radna grupa. Ista obuhvata 11 ministarstava Vlade Kosova. Međutim, MLU i dalje ne poseduje cifre o međunarodnim donatorskim organizacijama unutar opština, niti zna išta o svim projektima koje donatorske organizacije primenjuju ili koji su planirani da se primene u novoformiranim opštinama na Kosovu.

Određeni napredak ostvaren je u smislu koordinacije sa donatorima. Podgrupa za izgradnju kapaciteta i koordinaciju donatora organizuje redovne sastanke sa donatorima. U cilju sprečavanja bilo kakvog mogućeg udvostručavanja projekata, ova podgrupa sprovodi redovne i periodične sastanke sa sadašnjim donatorima uključenim u proces decentralizacije. Cilj ove podgrupe jeste da eventualno uspostavi bazu podataka primenjenih projekata što bi bilo ocenjeno kao korak ka poboljšavanju koordinacije projekata decentralizacije. Međutim, ne očekuje se da će ova inicijativa koja datira još iz 2009. godine biti primenjena u bliskoj budućnosti.

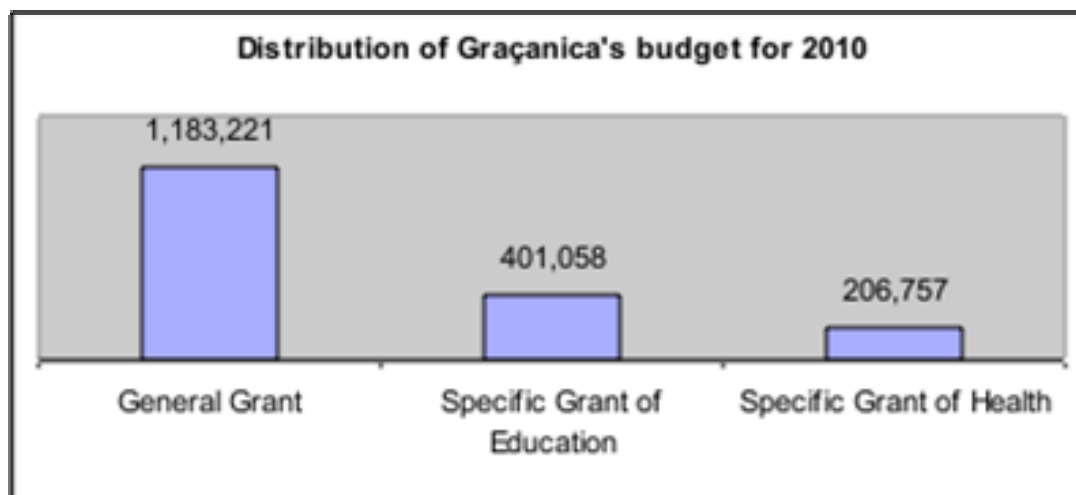

Grafikon br. 3.

Najznačajniji nedostaci u reformi lokalne uprave postoje u oblasti proširenih ovlašćenja. Bez obzira na isto, druga prenetna ovlašćenja ne funkcionišu onako kako su predviđena na papiru. Pored mešanja centralne vlade u rad lokalne opštine, stare opštine mešaju se u rad novih opština koje su nekada sačinjavale deo njihove opštine. Poslednji slučaj u ovom smislu jeste mešanje Prištine, stare opštine, u pogledu ovlašćenja Gračanice, nove opštine. Stara opština nastavila je da izdaje građevinske dozvole za teritoriju nove opštine. ICO se umešao traženjem od stare opštine da prekine praksu izdavanja građevinskih dozvola za teritoriju koja joj više ne pripada.³⁶ Ovo može biti smatrano direktnim mešanjem jedne opštine u prilive prihoda druge opštine.

Grafikon br. 4.

³⁶ Saopštenje za štampu ICO-a, 30. april 2010.

Građevinske dozvole predstavljaju jedan od glavnih opštinskih prihoda koji iznosi skoro 45 miliona evra u 2009. Centralna vlada odlučila je da delimično prenese troškove za nastavnike i zdravstvene radnike na opštinske vlasti iz 2009. Delimičan prenos ovlašćenja procenjen je na 12% ukupne subvencije za zdravstvenu zaštitu dodeljene sa centralne vlade. Opštine imaju za cilj da prilagode svoje kapacitete upravljanja finansijama u skladu sa njihovim dodatnim odgovornostima. Usled brzog procesa decentralizacije, proces neophodan za stvaranje budžetske formule i analitičkih kapaciteta na opštinskom nivou sada je isplivao kao potreba. Dodeljivanje ovlašćenja u pogledu budžetskih implikacija na lokalnom nivou, koje nije praćeno potpunim dodeljivanjem ovlašćenja upravljanja budžetom i dalje ostaje na Ministarstvu ekonomije i finansija. Nove opštine u potpunosti se oslanjaju na vladine subvencije za prvu godinu nakon izbora. Ukupan iznos subvencija vlade prenetih na svih 35 opština za 2010. godinu iznosi 232,810,002 evra. Ukoliko ocenjeni konsolidovani budžet za Kosovo za 2010. godinu iznosi 1.1 milijarda evra, onda se oko 21% dodeljuje opštinama subvencijama ove godine.

D. Napreci u koordinaciji

Nakon uspostavljanja radne grupe za decentralizaciju, razmotreni su brojni programi i projekti. Ova radna grupa ima za cilj da unapredi dalji razvoj prenosa ovlašćenja u sklopu decentralizacije. Radna grupa takođe koordinira pokušaje da se neguje održivost lokalne samouprave u cilju ispunjavanja sledećih ciljeva: a) reforme zakonodavstva o lokalnoj samoupravi; b) uspostavljanja novih opština; c) prenosa ovlašćenja i resursa; i d) izgradnje i razvoja opštinskih kapaciteta.³⁷

Određeni napredak postignut je u pogledu koordinacije sa donatorima. Podgrupa za izgradnju kapaciteta i koordinaciju donatora organizuje redovne sastanke sa donatorima. U cilju sprečavanja bilo kakvog mogućeg udvostručavanja projekata, ova pod-grupa olakšava održava redovne i periodične sastanke sa donatorima uključenim u decentralizaciju. Predstavnici EMI i UNDP-a takođe su potvrdili svoje prisustvo na redovnim sastancima donatora.³⁸

³⁷ Pogledajte 'Akcioni plan za primenu decentralizacije'

³⁸ Intervju sa Arbenom Gashijem (EMI) i Rreze Duli (UNDP) – 4. maj 2010.

Iako postoji inicijativa za stvaranje projekata baze podataka, ista još uvek nije uspostavljena. Ideja da se ima baza podataka donatorskih projekata primenjenih na lokalnom nivou sada je zamenjena idejom da se poseduje sveobuhvatna baza podataka svih projekata na lokalnom i centralnom nivou. Imajući u vidu raznolikost aktera uključenih u ovaj proces, očekuje se da stvaranje ove baze podataka traje određeno vreme. Slično, ne postoji nikakav jednoobrazan način plaćanja projekata. Neki projekti se primenjuju direktno u sporazumu između opštine i donatora, drugi između resornih ministarstava i donatora, a mnogi preko Asocijacije kosovskih opština.

Tokom 2009. godine, MLU je sproveo 84 kapitalna projekta u 36 kosovskih opština, koji su iznosili skoro 9 miliona evra. Sedam projekata MLU sufinansirani su putem finansijskih sredstava u sklopu Instrumenta Evropske komisije partnerske pomoći (IPA)³⁹. Najveći donator decentralizacije i reforme lokalne uprave nastavlja da biva Evropska komisija kroz svoja finansijska sredstva u okviru IPA. Kroz Inicijativu za efektivne opštine (EMI), USAID je već isplanirao više od \$2 miliona u kapitalnim projektima u opštinama i više od polovine njihovih investicija u opštinama otići će novim opštinama sa time da će Gračanica dobiti više od \$300,000.⁴⁰ Organizacija Swiss Development Cooperation (SDC) je kroz svoj program LOGOS izdvojila dodatnih CHF 4'712'845 za kapitalne investicije u periodu od 2010-2012. godine. Ona će nastaviti da radi u regionu Sliva Morave na Kosovu, koji je predstavljao njihov region kapitalnih investicija u većini projekata.⁴¹ UNDP takođe finansira mnoge projekte decentralizacije.

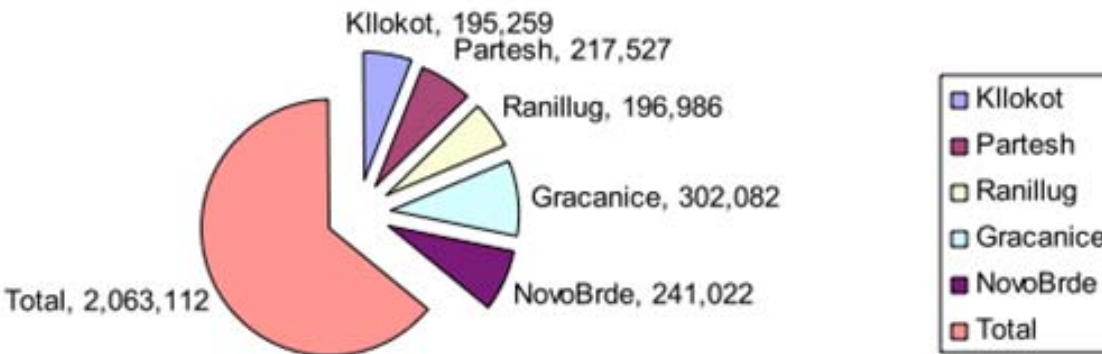
Grafikon br. 5.

³⁹ Odeljenje za reforme i evropsku integraciju, MLU. 'Izveštaj o projektima sprovedenim u opštinama tokom 2009', objavljen decembra 2009.

⁴⁰ Portal Inicijative za efektivne opštine. Dostupan na www.emi-kosovo-rti.org. Kome je pristupljeno aprila 2010.

⁴¹ Portal organizacije Swiss Development Cooperation portal. Dostupan na http://www.swiss-cooperation.admin.ch/kosovo/en/Home/Domains_of_Cooperation/Rule_of_Law_and_Democracy/Swiss_Kosovo_Local_Governance_and_Decentralisation_Support_LOGOS. kome je pristupljeno aprila 2010.

Amount in Capital Investment - EMI

V. Učešće građana u procesu odlučivanja na lokalnom nivou

A. Sveobuhvatan kontekst

Poglavlje devet ZLS-a institucionalizuje neposrednu demokratiju i učešće građana. Ovaj zakonodavni akt obezbeđuje učešće građana u odlučivanju o pitanjima u vezi sa javnim informisanjem i konsultacijama, pravom na peticiju, građanskim inicijativama, referendumom za opoziv gradonačelnika, i uspostavljanjem konsultativnih odbora. Aktuelni izborni sistem takođe pruža građanima demokratsku priliku da izaberu svog gradonačelnika. Međutim, nađeno je da građani nisu u potpunosti koristili svoja prava da utiču na opštinske vlasti, niti su ih opštine ohrabrivale da učine isto. Postoje indicije da što je ograničeniji nivo učešća građana i osnaživanje zajednice to ono u većoj meri nastaje usled nedostatka vizije, praćene nemarom vlade da podstakne učešće.

Međutim, postoji veće angažovanje građana pri nevladinim organizacijama. Iste zavise od spoljnih finansijskih sredstava i odgovorne su ne samo donatorima već i javnosti na čije potrebe tvrde da odgovaraju. Tokom istraživanja, većina gradonačelnika svedočila je o značajnoj ulozi NVO-a u negovanju demokratije i premošćavanju potreba društva. Međutim, postalo je evidentno da nevladine organizacije ne iznose uvek glas i zabrinutosti građana već umesto toga pokušavaju da ispune planove predvođene od strane donatora u cilju pridobijanja finansijskih sredstava. Osiguravanje da su građani organizovani u platforme za vođenje formalne i neformalne debate stoga bi ojačalo glas naroda. Poboljšavanje zastupanja građana i kapaciteta za lobiranje, bilo bi od presudnog značaja za buduća događanja u vezi sa lokalnom upravom.

B. Nalazi sa terena

Opštinske vlasti priznaju značaj građanskog društva i građana u okviru opštine. Većina vidi različiti način ostvarivanja partnerstva sa građanima u cilju ojačavanja upravljanja na lokalnom nivou. Većina gradonačelnika povezuje svoje programe javnog informisanja sa lokalnom zajednicom i situacija im je jasna u smislu ostvarivanja potencijalnih partnerstava sa akterima u građanskom društvu kao što su NVO-i, sportska udruženja i omladinske inicijative.

Iako je opštinsko osoblje svesno, građani vide lokalne strukture i ovlašćenja sa rezervom i nepoverenjem, oni smatraju da samo nevladine organizacije, građansko društvo i mediji jesu ti koji mogu doprineti promeni negativnog javnog mnjenja. Međutim, usled nedostatka resursa i ljudskih kapaciteta, lokalne radio i TV stanice samo delimično su uspele da prenesu poruke javnosti i imaju relativno slabi uticaj na razradu opštinskih planova rada. Iako opštinske vlasti veoma puno podržavaju ojačavanje lokalnih medija komunikacije, ograničeni budžet i nedostatak vizije za ojačavanje NVO-a u sferi planiranja i odlučivanja na lokalnom nivou značili su da nije ostvaren veći napredak u angažovanju i uključivanju građana na aktivniji način.

Novonastale okolnosti decentralizacije ukazuju na bolju budućnost za građane Kosova na lokalnim nivou. Ovo je važno za celokupnu demokratiju na Kosovu i za podsticanje novih mogućnosti. Iako je učešće građana u ovom trenutku slabo, isto ima potencijal da se ojača zajedno sa poboljšanim zakonodavstvom i politikama koje održavaju potrebe zajednice.

VI. Preporuke

MLU

- MLU bi trebalo da nadgleda primenu MoR-a potpisanih između novih i matičnih opština u cilju izbegavanja sporova i sukoba. MoR-i su uspešni u podržavanju neometanog prelaska sa centralne na lokalnu upravu i za obezbeđivanje bržeg prenosa ovlašćenja sa centralnog na lokalni nivo.
- Novo-proširena opština Novo Brdo trebalo bi da potpiše MoR sa Opštinama Gnjilane i Kamenica u cilju ubrzanja prenosa dokumentacije.
- MLU bi trebalo da se angažuje u većoj meri na severu Kosova i da dodeli veće resurse istom. Podrška MLU-a OPT-u na severu Kosova od presudnog je značaja, posebno nakon poslednjih paralelnih izbora.
- MLU bi trebalo ozbiljno da razmotri ideju preduzimanja nezavisne konsultantske ocene u cilju izrade strategije među-institucionalne saradnje. Ova strategija trebalo bi da obuhvati vertikalne i horizontalne mehanizme saradnje kao i da predloži načine korišćenja postojećih resursa.

Opštinama

- Opštine pogođene promenama granica trebalo bi da usvoje akcioni plan sa opštinama od kojih su se odvojile u cilju obezbeđivanja potpunog i delotvornog prenosa ovlašćenja.
- Opštine moraju odmah da imenuju svog člana odbora u javnim korporacijama kako bi osigurale da se ove usluge pruže efikasno kroz ove javne korporacije.
- Opštine bi trebalo da ostvare prisnu saradnju sa građanskim društvom i nevladinim organizacijama i da saraduju sa jasnim ciljevima.
- Opštine moraju nadograditi svoje kapacitete za razmatranje komentara javnosti i obezbediti učešće građana u procesu odlučivanja.

Ministarstvima i nezavisnim vladinim agencijama

- Saradnja između resornih ministarstava i nezavisnih vladinih agencija mora se uvećati na svim nivoima u cilju podržavanja prenosa ovlašćenja. Sektorska (resorna) ministarstva trebalo bi takođe da potpomognu opštine u upravljanju sektorskim promenama, posebno u sferi zdravstva i socijalne zaštite
- Među-ministarska saradnja i koordinacija moraju se ojačati kako ne bi bile identifikovane kao nedostatak u narednom izveštaju EK o ostvarenom napretku

- Kosovska agencija za imovinu (KAI) mora biti aktivnija u pružanju pomoći u prenosu odgovornosti na novoustanovljene opštine i na Novo Brdo
- Agencija za zaštitu šuma (AZŠ) mora početi sa primopredajom odgovornosti na opštine kao što je zahtevano ZLS-om.

Vladi Republike Kosovo

- Strategija za sever trebalo bi da koordinira aktivnosti sa MLU umesto da dovodi do udvostručavanja procesa.
- Zakon o gradu Prištini mora biti stavljen u postupak i donet u najkraćem mogućem roku. Opština Priština treba da učvrsti svoj status glavnog grada sa dodatnim odgovornostima u cilju poboljšavanja pružanja usluga i pružanja podrške potpunom uspostavljanju opštine Gračanica.
- Zakon o otpadu i Zakon o vodi moraju biti doneti pre nego što opštine budu imale mogućnost da urede i vrše pružanje ovih usluga, kao što je zahtevano zakonom.
- Buduće zakonodavstvo izrađeno od strane Vlade Kosova i izmenjeno od strane Skupštine mora biti usklađeno sa ZLS-om kao i sa razvojnim politikama Evropske unije.

Međunarodnoj civilnoj kancelariji (ICO)

- ICO bi trebalo da načini sve neophodne korake kako bi uticao na Brisel i Vašington da izvrše pritisak na Beograd da prestane sa podržavanjem paralelnih struktura na Kosovu ukoliko želi da nastavi svoj put ka Evropskoj uniji i ukoliko želi da dobije pristup finansijskim sredstvima finansijskih institucija.
- ICO u saradnji sa MLU trebalo bi da bude aktivniji u svom radu na terenu posećivanjem i potpomaganjem novoformiranih opština u Ranilugu, Gračanici, Klokotu, Partešu (uključujući Mamušu i Štrpce) i drugih zajednica, kako bi se ova poruka prenela srpskoj zajednici na Kosovu na severu i kako bi se praktično uvidele i shvatile pogodnosti i ovlašćenja koja mogu dobiti kada bi učestvovali na kosovskim lokalnim izborima.
- ICO bi trebalo da potpomogne Vladu u uspostavljanju Privremene kancelarije za kontakt u severnoj Mitrovici sa jasnim PZ, u kojoj bi zajednice na severu mogle dobijati iste usluge kao i u drugim kosovskim opštinama sve dok odgovarajuće opštine ne budu spremne da budu osnovane. Ova Privremena kancelarija za kontakt u velikoj meri će upotpuniti dobar rad OPT-a a lokalna zajednica će biti spremnija da učestvuje na lokalnim izborima ukoliko već imaju pristup uslugama.

ANEKS I

Ključna događanja u razvoju nivoa lokalne uprave na Kosovu u periodu od 1974-2010. godine

1974. Novi Ustav bivše Republike Jugoslavije preneo je lokalnu upravu na Kosovo – više ovlašćenja i nadležnosti za samoupravu
1989. Ukidanje autonomije Kosova. Početak Miloševićevog režima
- 1989 – 1999. Organizovanje paralelnih institucija od strane Vlade Kosova u egzilu. Miran otpor kojim je upravljao pokojni predsednik Ibrahim Rugova
- 1988-1999. Konflikt eskalirao – desilo se puno masakara. Oslobodilačka vojska Kosova (OVK) postala aktivna i popularna među Albancima. OEBS poslao Verifikacionu misiju (KVM).
- 1999 – 2000. Praznina u zakonodavstvu – period humanitarne pomoći i raseljništva više od 1 miliona izbeglica
2000. Usvajanje Uredbe UNMIK-a 2000/45 – pravni akt koji je organizovao funkcije i odgovornosti lokalne uprave na Kosovu odmah nakon rada. UNMIK pružio opštinske administratore UN-a na opštinskom nivou.
2003. Šef misije UNMIK-a daje mandat Savetu Evrope (CoE) da da prve preporuke na zahtev za decentralizaciju Kosova
2004. Vlada Kosova prećutno odbacuje preporuke CoE za decentralizaciju
2004. Nemiri 17. marta ozbiljno pogađaju međuetničke odnose na Kosovu. Ovo je bio ogroman korak unazad
2005. Vlada Kosova odlučila da uspostavi 5 pilot opština
2007. Pregovarač UN-a, predsednik Martti Ahtisaari predstavlja svoj Sveobuhvatan predlog statusa koji obuhvata visoki stepen autonomije opština na Kosovu
2008. 17. februara Parlament Kosova proglašava nezavisnost
2008. 15. juna - Parlament Kosova usvaja novi Ustav Republike Kosovo. Ovaj Ustav i Zakon o lokalnoj samoupravi daju ogromnu autonomiju opštinama. U skladu sa time, uspostavljeno je 5 novih opština u manjinskim oblastima (Gračanica, Parteš, Ranilug, Mitrovica i Klokot). Mitrovica i Gračanica dobijaju asimetrična ovlašćenja u sferi sekundarne zdravstvene zaštite i visokog obrazovanja.

- 2009.** Održani lokalni izbori. Tri srpske opštine uspostavljene. Nekoliko NVO-a izveštava o izbornim manipulacijama (Gračanica, Ranilug i Klokot). Izborna prevara prijavljena.
- 2010.** Počela diskusija o promenama na Zakon o lokalnoj samoupravi.

ANEKS II

Mapa kosovskih opština – uz prikaz novoformiranih opština

Bibliografija

- Akcioni plan za primenu decentralizacije u periodu od 2010-2011. Ministarstvo lokalne uprave. April, 2010.
- Rešenje Direkcije za inspekciju. Opština Gračanica. 25. april 2010.
- Veb portal Asocijacije kosovskih opština (AKO). <http://www.komunat-ks.net>. Kome je pristupljeno 14. aprila 2010.
- Nacrt plana o obuci za nove opštine. Ministarstvo lokalne uprave.
- Izveštaj EK o ostvarenom napretku za 2009. za Kosovo, str. 8. Portal Evropske komisije na Kosovu. http://www.delprn.ec.europa.eu/repository/docs/ks_rapport_2009_en.pdf
- Portal Inicijative za efektivne opštine. www.emi-kosovo-rti.org
- Evropska povelja o lokalnoj samoupravi iz 1985, Savet Evrope, <http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/122.htm>, kojoj je pristupljeno 16. aprila 2010; u daljem tekstu 'Evropska povelja'.
- U daljem tekstu 'Ahtisaarijev predlog', http://www.unosek.org/docref/Comprehensive_proposal-english.pdf, kome je pristupljeno 15. marta 2010.
- Saopštenje za štampu ICO-a, 30. april 2010. Međunarodna civilna kancelarija na Kosovu. Kome je pristupljeno 2. maja 2010.
- Primena procesa decentralizacije na Kosovu: Godinu dana nakon Ustava. Kosovski institut za lokalnu samoupravu (KLGJ). Jun 2009.
- Intervju ministra Feratija dat novinama Kosova Sot. Kosova Sot. 13. mart 2010.
- Intervju ministra Feratija dat novinama Lajm. Novine Lajm. 16. decembar 2009.
- Intervju sa Bajrushom Ymerijem, gradonačelnikom Novog Brda. Održan 31. marta 2010.
- Intervju sa Besimom Kamberajem. Direktor odeljenja za regionalni razvoj i evropsku integraciju. MLU. 18. maj 2010.
- Intervju sa g. Agronom Maxhunijem, direktorom Pravne službe, Ministarstvo lokalne uprave. Održan 6. aprila 2010.
- Intervju sa g. Fatmirom Matoshijem, direktorom D - Press Radio Kamenica. Održan 31. marta 2010.
- Intervju sa direktorom Administracije MLU, Rozafa Ukimeraj. Održan 29. marta 2010.

- Intervju sa stalnim sekretarom MLU, g. Besnikom Osmanijem. Održan 21. aprila 2010.
- Intervju sa predsednikom Skupštine opštine Kamenica, Enverom Mavriqijem, Održan 31. marta 2010.
- Intervju sa Arbenom Gashijem (EMI) i Rreze Duli (UNDP)
- Strategija zakonodavstva Vlade Kosova za 2010. Kancelarija premijera Republike Kosovo. [http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGJIA_LEGJISLATIVE_TRI_GJUHE_+_Vendimi-e_plotesuar\(1\).pdf](http://www.kryeministri-ks.net/repository/docs/STRATEGJIA_LEGJISLATIVE_TRI_GJUHE_+_Vendimi-e_plotesuar(1).pdf). Kojoj je pristupljeno
- Zakon o lokalnoj samoupravi (Zakon br. 03/L-040), http://www.assemblykosova.org/common/docs/ligjet/2008_03-L040_en.pdf, kome je pristupljeno 15. marta 2010.
- Rezultati lokalnih izbora za 2009. CIK. <http://www.cec-ko.org/en/index.html>
- Sastanak sa Vetonom Mujajem, izvršnim direktorom organizacije Syri i Vizionit, Peć, Kosovo. Održan 15. februara 2010.
- MEF Srednjeročni okvir rashoda za period od 2010-2012. Ministarstvo ekonomije i finansija. <http://www.mef-rks.org/en/download/519-mid-term-expenditure-framework>. kome je pristupljeno 2. maja 2010.
- Memorandum o razumevanju za dodeljivanje ovlašćenja za pozorišta na lokalnom nivou. Ministarstvo lokalne uprave.
- Potpisan Memorandum o razumevanju za prenos odgovornosti sa matičnih opština na nove opštine. 31. mart 2010. Veb portal MLU.
- Parteški Srbi učestvuju na izborima. Novine Lajm. 22. april 2010.
- Izveštaj o projektima sprovedenim o opštinama tokom 2009. Odeljenje za reforme i evropsku integraciju, MLU. Objavljen decembra 2009.
- Portal organizacije Swiss Development Cooperation. http://www.swiss-cooperation.admin.ch/kosovo/en/Home/Domains_of_Cooperation/Rule_of_Law_and_Democracy/Swiss_Kosovo_Local_Governance_and_Decentralisation_Support_LOGOS. Kome je pristupljeno aprila 2010.
- Prenos ovlašćenja (Informacija). MLU. Kome je pristupljeno 20. aprila 2010. Dokumentat.
- Nedeljni bilten Vetvendosje, 10. maj 2010, br. 244. Pokret Samoopredeljenje. http://vetevendosje.org/sh/images/stories/Gazeta/vetevendosje_244.pdf
- Izveštaj o radu Radnih grupa za decentralizaciju (april 2009 – februar 2010). MLU

